

**Επιστημονική Υποστήριξη για Σύνταξη Τυπολογίας Αγροτικών
Περιοχών στην Ελλάδα**

**Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων,
Διοικητικός Τομέας Κοινοτικών Πόρων & Υποδομών
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Π.Α.Α., Μονάδα Ε'
Θεματική Ομάδα Ε.Α.Δ. «Η Πολιτική για την Αγροτική Ανάπτυξη στο Πλαίσιο της
Περιφερειακής Ανάπτυξης»**

**ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 1: ΕΚΘΕΣΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΝ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑΣ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ**

7 Νοεμβρίου 2011

**Δημήτρης Σκούρας και Δημήτρης Ψαλτόπουλος, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών,
Πανεπιστήμιο Πατρών**

Περιεχόμενα

1.	Εισαγωγή	2
ΜΕΡΟΣ Α: ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΥΠΟΛΟΓΙΩΝ		
ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ		
2.	Αρχές και Χαρακτηριστικά Τυπολογιών Αγροτικών Περιοχών	3
3.	Επικρατούσες Τυπολογίες Αγροτικών Περιοχών στην Ευρώπη	4
4.	Τυπολογίες Αγροτικών Περιοχών και Πολιτική Αγροτικής Ανάπτυξης στην ΕΕ	10
ΜΕΡΟΣ Β: ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗ ΤΥΠΟΛΟΓΙΩΝ		
ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ		
5.	Τυπολογίες στη Πράξη	14
5.1	Τυπολογίες Αγροτικότητας – Αστικότητας	15
5.2	Τυπολογίες Επίδοσης	18
5.3	Τυπολογίες Εξειδικευμένου - Ερευνητικού Στόχου	23
5.4	Τυπολογίες Αγροτικών Περιοχών στην Ελλάδα	26
6.	Δεδομένα για την Κατασκευή Τυπολογιών Αγροτικών Περιοχών: Χωρική και Χρονική Διάσταση	28
7.	Μεθοδολογία Κατασκευής Τυπολογιών	32
8.	Διαβούλευση με Μέλη του ΕΑΔ	35
	Βιβλιογραφία	36

1. Εισαγωγή

Η παρούσα έκθεση εντάσσεται στο πλαίσιο του έργου «Επιστημονική Υποστήριξη για Σύνταξη Τυπολογίας Αγροτικών Περιοχών στην Ελλάδα», το οποίο έχει στόχο την υποβοήθηση της Μονάδας Ε' της ΕΥΔ ΠΑΑ του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠΑΑΤ) στην οργάνωση της Θεματικής Ομάδας Εργασίας του Εθνικού Αγροτικού Δικτύου (ΕΑΔ) με τίτλο «Η Πολιτική για την Αγροτική Ανάπτυξη στο Πλαίσιο της Περιφερειακής Ανάπτυξης».

Στόχος του εν λόγω έργου είναι η σύνταξη τυπολογίας για τις αγροτικές περιοχές στην Ελλάδα. Ο καθορισμός διαφορετικών τύπων αγροτικών περιοχών θα διευκολύνει το έργο του ΥΠΑΑΤ ενόψει της προετοιμασίας της νέας Προγραμματικής Περιόδου (2014-2020), αφού μέσω του συγκεκριμένου εργαλείου θα μπορούν να εξειδικευθούν διαφορετικά μίγματα παρεμβάσεων του Πυλώνα 2 σε αγροτικές περιοχές με διαφορετικά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά και ανάγκες δημόσιας παρέμβασης. Ο καθορισμός των τύπων των αγροτικών περιοχών θα λάβει σοβαρά υπόψη τις επιχειρησιακές ανάγκες του ΥΠΑΑΤ (οι οποίες σίγουρα δεν εξυπηρετούνται από τον καθορισμό μεγάλου αριθμού τύπων) και θα βασιστεί σε κριτήρια σχετικά με τα οικονομικά, κοινωνικά, γεωγραφικά και περιβαλλοντικά τους χαρακτηριστικά, συμπεριλαμβανομένης της διάρθρωσης του αγροτικού τομέα και της χορηγούμενης σε αυτόν στήριξης εκ μέρους του Πυλώνα 1. Η σύνταξη της τυπολογίας θα πραγματοποιηθεί μέσα από εντατική διαβούλευση με τις αρμόδιες Υπηρεσίες του ΥΠΑΑΤ και μέλη του ΕΑΔ. Σημαντικά ζητήματα προς διερεύνηση και διαβούλευση περιλαμβάνουν το χωρικό επίπεδο ανάλυσης καθώς και τα κριτήρια – μεταβλητές (είδος και χρονική περίοδος αναφοράς) της τυπολογίας.

Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα έκθεση έχει στόχο την ανασκόπηση σύγχρονων προσεγγίσεων τυπολογίας αγροτικών περιοχών στην Ευρώπη. Η ανασκόπηση αυτή συνδυάζεται με την πρώτη συνάντηση μεταξύ ΥΠΑΑΤ και ΕΑΔ για τους στόχους της τυπολογίας αγροτικών περιοχών στην Ελλάδα, και συνιστά το απαραίτητο υπόβαθρο για τη διερεύνηση εναλλακτικών προσεγγίσεων τυπολογίας για τις αγροτικές περιοχές στην Ελλάδα. Και αυτό γιατί η ανασκόπηση θα αφορά ζητήματα όπως η στόχευση διαφόρων τυπολογιών και θα παρουσιάσει εναλλακτικές ομαδοποιήσεις κριτηρίων/μεταβλητών που αντιστοιχούν σε διαφορετικές τυπολογίες.

Η έκθεση αποτελείται από δύο μέρη. Το Πρώτο μέρος αναφέρεται στις βασικές αρχές και τους στόχους των τυπολογιών αγροτικών περιοχών. Παρουσιάζει τις επικρατούσες σε ευρωπαϊκό επίπεδο τυπολογίες αγροτικών περιοχών και αναλύει ιδιαίτερα την αξιοποίηση τυπολογιών αγροτικών περιοχών για το σχεδιασμό πολιτικών αγροτικής ανάπτυξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο Δεύτερο μέρος παρουσιάζονται συγκεκριμένα παραδείγματα κατασκευής τυπολογιών στην πράξη σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, ενώ ακολούθως επιχειρείται κωδικοποίηση των μεταβλητών χρησιμοποιήθηκαν στα εν λόγω παραδείγματα, με στόχο να αναδειχθεί η σχέση μεταξύ στόχου της τυπολογίας, εύρους και χρονικής διάστασης κριτηρίων και μεταβλητών και χωρικής στόχευσης της τυπολογίας. Το Δεύτερο μέρος κλείνει με μια συνοπτική παρουσίαση της μεθοδολογίας κατασκευής τυπολογιών, ενώ γίνεται επίσης αναφορά στη διαβούλευση που πραγματοποιήθηκε με μέλη του ΕΑΔ για τους στόχους της τυπολογίας.

ΜΕΡΟΣ Α

ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΥΠΟΛΟΓΙΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

2. Αρχές και Χαρακτηριστικά Τυπολογιών Αγροτικών Περιοχών

Ως τυπολογία ορίζεται η μελέτη ή η συστηματική ταξινόμηση τύπων με κοινά χαρακτηριστικά. Εναλλακτικά ο όρος «τυπολογία» ορίζεται ως η αντιστοίχιση μεταξύ τύπων και της πραγματικότητας που οι εν λόγω τύποι εμπεριέχουν.

Σε ότι αφορά την εξειδίκευση τυπολογιών αγροτικών περιοχών, καταλυτικό ρόλο διαδραματίζει η αντίληψη της έννοιας «αγροτικότητα» (rurality). Όπως αναφέρουν οι Hoggart *et al.* (1995) η πιθανότητα συμφωνίας πάνω στην έννοια της αγροτικότητας είναι ελάχιστη για δύο λόγους. Αφ' ενός γιατί δεν υπάρχει κοινή αντίληψη σε ότι αφορά την έννοια της αγροτικότητας καθ' αυτή, και αφετέρου, γιατί διαφορετικές πολιτισμικές, δημογραφικές, περιβαλλοντικές, πολιτικές και κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες οδηγούν τους κατοίκους των Ευρωπαϊκών χωρών να δίνουν έμφαση σε διαφορετικές ιδιότητες όταν προσεγγίζουν τα κύρια χαρακτηριστικά των αγροτικών περιοχών.

Παρά ταύτα, η ανασκόπηση διάφορων ορισμών της αγροτικότητας αναδεικνύει δυο κοινά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις τυπολογίες των αγροτικών περιοχών: η αγροτικότητα συνήθως ορίζεται από πληθυσμιακά κριτήρια (π.χ. το μέγεθος ή τη πυκνότητα του πληθυσμού μιας περιοχής) ενώ συχνά οι αγροτικές περιοχές ορίζονται ως μια κατηγορία «υπόλοιπο», δηλαδή ως ότι δεν είναι αστικό (Corpus *et al.*, 2008; Hoggart *et al.*, 1995; OECD, 1994).

Με βάση τον OECD (1994), οι προσεγγίσεις ορισμού της αγροτικότητας αφορούν δυο διακριτά επίπεδα χωρικής ιεραρχίας. Αν η προσέγγιση αποσκοπεί στην ταυτοποίηση ομοιογενών αγροτικών περιοχών οι οποίες είναι διακριτές σε σχέση με τις αστικές περιοχές, τότε αυτή η ταυτοποίηση συνήθως λαμβάνει χώρα σε επίπεδο μικρών γεωγραφικών ενοτήτων (συνήθως κοινότητες). Αντίθετα, αν η έμφαση αφορά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά και σχέσεις, τότε συνήθως η τυπολογία ορίζεται στη βάση μεγαλύτερων γεωγραφικών ενοτήτων. Η δεύτερη προσέγγιση συνήθως καταλήγει σε μια ποικιλότητα αγροτικών (rural) τυπολογιών. Συνεπώς, ενώ ο ορισμός της αγροτικότητας είναι δυαδικός (αγροτικό – αστικό), η τυπολογία αγροτικών περιοχών συνήθως αφορά την ταυτοποίηση περισσότερων από δυο κατηγορίες.

Η παραπάνω διαφοροποίηση είναι μια από τις διακρίσεις που αντιστοιχούν στις τυπολογίες αγροτικών περιοχών. Μια ακόμα σημαντική διάκριση αφορά το στόχο της εκάστοτε αγροτικής τυπολογίας (Corpus *et al.*, 2008). Ορισμένες τυπολογίες αποσκοπούν στην αποτύπωση και ανάλυση των διαρθρωτικών χαρακτηριστικών των αγροτικών περιοχών και ειδικότερα, των πληθυσμιακών μεταβολών και των χωρικών, οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών διαρθρώσεων. Άλλες προσπάθειες βλέπουν την τυπολογία σαν εργαλείο που συνδράμει τον σχεδιασμό πολιτικής

(χωροταξική, περιφερειακή, περιβαλλοντική, πολιτική απασχόλησης, πολιτική αγροτικής ανάπτυξης, κλπ.). Τέλος, πολλές φορές οι τυπολογίες αγροτικών περιοχών έχουν αξιοποιηθεί για την προσέγγιση των επιδόσεων των περιοχών αυτών (π.χ. ανάλυση δυνατότητας απορρόφησης επενδύσεων, διαχωρισμός ανεπτυγμένων και λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών, κλπ.).

Επιπλέον, οι τυπολογίες των αγροτικών περιοχών μπορούν να διακριθούν με βάση μια σειρά χαρακτηριστικών, όπως:

- Τον εννοιολογικό ή εμπειρικό τους προσανατολισμό.
- Την γεωγραφική τους αναφορά (περιφερειακές, εθνικές, υπερεθνικές).
- Την χωρική τους διάσταση (π.χ. NUTS1, NUTS2, NUTS3, LAU1, LAU2)¹.
- Την προέλευση των μεταβλητών/δεικτών που χρησιμοποιούν (απλοί δείκτες που βασίζονται σε πρωτογενή ή δευτερογενή δεδομένα, σύνθετοι δείκτες).
- Την χρονική περίοδο αναφοράς των δεικτών (έτος ή σειρά ετών).
- Τον αριθμό των περιοχών που ορίζουν (από 3 έως).
- Την μεθοδολογία κατασκευής τους (πολύ-κριτηριακή ανάλυση, ανάλυση cluster, κλπ.).

Με βάση διάφορες έρευνες (π.χ. Copus *et al.*, 2008, Weingarten *et al.*, 2010), από τους παραπάνω παράγοντες, καταλυτικό ρόλο στην εξειδίκευση μιας τυπολογίας έχουν ο στόχος της και η διαθεσιμότητα των στοιχείων. Και αυτό γιατί ο στόχος της τυπολογίας έπεται από την διερεύνηση του είδους των μεταβλητών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν, ενώ η διαθεσιμότητα των στοιχείων πολλές φορές περιορίζει το εύρος των προς χρήση μεταβλητών, με συνέπεια την (ορισμένες φορές) σχετικά ελλιπή προσέγγιση του στόχου της.

3. Επικρατούσες Τυπολογίες Αγροτικών Περιοχών στην Ευρώπη

Στις ημέρες μας, δυο τυπολογίες αγροτικότητας - αστικότητας θεωρούνται ως κυρίαρχες σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, ενώ πρόσφατα μια ακόμα τυπολογία φαίνεται να καθίσταται αρκετά δημοφιλής.

Η πρώτη τυπολογία ορίστηκε από τον ΟΟΣΑ (OECD, 1994) και η εξειδίκευσή της περιλαμβάνει δύο στάδια:

α) τον ορισμό μικρών γεωγραφικών ενοτήτων (κοινότητες κυρίως σε επίπεδο LAU2 αλλά και LAU1 για την περίπτωση της Ελλάδας) ως αγροτικές με βάση το κριτήριο της πληθυσμιακής πυκνότητας, η οποία πρέπει να είναι κάτω από 150 κατοίκους ανά Km² (με την εξαίρεση της Ιαπωνίας και της Κορέας όπου το συγκεκριμένο όριο είναι 300 κάτοικοι ανά Km²).

¹ Σε ότι αφορά την χώρα μας, οι Περιφέρειες αντιστοιχούν στην κατηγορία NUTS 2, οι πρώην Νομοί (νυν Περιφερειακές Ενότητες στην κατηγορία NUTS3, και οι Δήμοι/κοινότητες στην κατηγορία LAU1.

β) την ταξινόμηση των περιφερειών τύπου NUTS3 με βάση το ποσοστό του πληθυσμού σε αυτές των γεωγραφικών ενοτήτων LAU2 που έχουν ορισθεί ως αγροτικές.

Αναλυτικότερα, οι περιφέρειες NUTS3 ταξινομούνται ως εξής:

- Κυρίως Αγροτικές: όπου το ποσοστό του πληθυσμού που ζει σε αγροτικές LAU2 είναι πάνω από 50%.
- Ενδιάμεσες: όπου το ποσοστό του πληθυσμού που ζει σε αγροτικές LAU2 είναι μεταξύ 15% και 50%. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται και Κυρίως Αγροτικές περιοχές στις οποίες περιλαμβάνεται αστικό κέντρο με πάνω από 200.000 κατοίκους, το οποίο αναλογεί σε τουλάχιστον 25% του πληθυσμού της εν λόγω περιφέρειας.
- Κυρίως Αστικές: όπου το ποσοστό του πληθυσμού που ζει σε αγροτικές LAU2 είναι κάτω από 15%. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται και Ενδιάμεσες περιοχές στις οποίες περιλαμβάνεται αστικό κέντρο με πάνω από 500.000 κατοίκους, το οποίο αναλογεί σε τουλάχιστον 25% του πληθυσμού της εν λόγω περιφέρειας.

Η τυπολογία του ΟΟΣΑ αποτυπώνεται στο Σχήμα 1.

Εξαιτίας της σημαντικής ανομοιογένειας του μεγέθους των περιοχών LAU2, ορισμένες από αυτές τις περιοχές ταξινομήθηκαν σε κατηγορίες που δύσκολα αντανακλούν τα χαρακτηριστικά τους. Για παράδειγμα, πυκνοκατοικημένα χωριά ταξινομήθηκαν εντός αστικών LAU2, ενώ πόλεις που χωροθετούνται σε εξαιρετικά αραιοκατοικημένες LAU2 (π.χ. Κάσπερες στην Ισπανία, Ουσάλα στη Σουηδία) ορίστηκαν εντός αγροτικών LAU2.

Η παραπάνω αστοχία οδήγησε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην σύνταξη μιας εναλλακτικής τυπολογίας αγροτικότητας – αστικότητας για τις χώρες της ΕΕ (Eurostat, 2011).

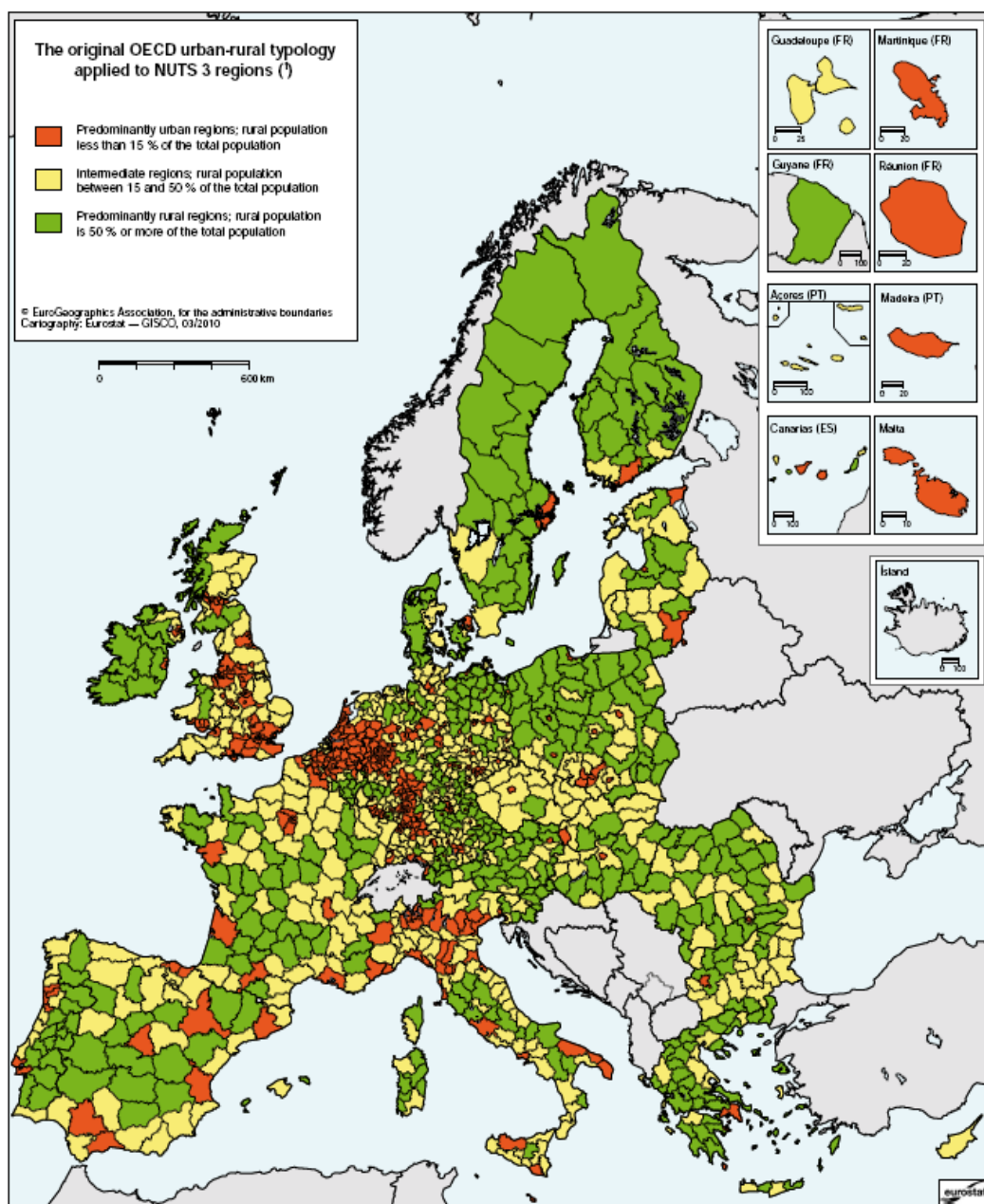
Η νέα αυτή τυπολογία χρησιμοποιεί μια προσέγγιση δυο σταδίων για τον ορισμό του πληθυσμού των αστικών περιοχών. Ένα όριο πληθυσμιακής πυκνότητας 300 κατοίκων ανά Km² εφαρμόζεται σε συνεχόμενα (εφαπτόμενα) πλέγματα κελιών 1 Km². Ένα ελάχιστο όριο 5000 κατοίκων εφαρμόζεται σε ομαδοποιημένα πλέγματα κελιών 1 Km².

Κατόπιν, εξ υπολοίπου ορίζεται ως αγροτικός ο πληθυσμός ο οποίος κατοικεί εκτός των περιοχών που ορίστηκαν ως αστικές με την παραπάνω μέθοδο, ενώ το όριο μεταξύ Κυρίως Αστικών και Ενδιάμεσων περιοχών αναπροσαρμόζεται από 15% σε 20%.

Για να καθοριστεί το μέγεθος του πληθυσμού, τα πλέγματα κελιών ομαδοποιούνται με βάση την «συνέχειά» τους. Δηλαδή, αν η πληθυσμιακή πυκνότητα σε ένα κελί είναι πάνω από το όριο των 300 κατοίκων ανά Km², τότε το κελί αυτό ομαδοποιείται με εφαπτόμενα σε αυτό κελιά που επίσης υπερβαίνουν το όριο αυτό.

Η προσέγγιση αυτή (Σχήμα 2) ταξινομεί το 68% του πληθυσμού της ΕΕ ως αστικό και το 32% ως αγροτικό. Το ποσοστό που αντιστοιχεί στον αγροτικό πληθυσμό είναι 5 ποσοστιαίες μονάδες ανώτερο από το αντίστοιχο της τυπολογίας του ΟΟΣΑ.

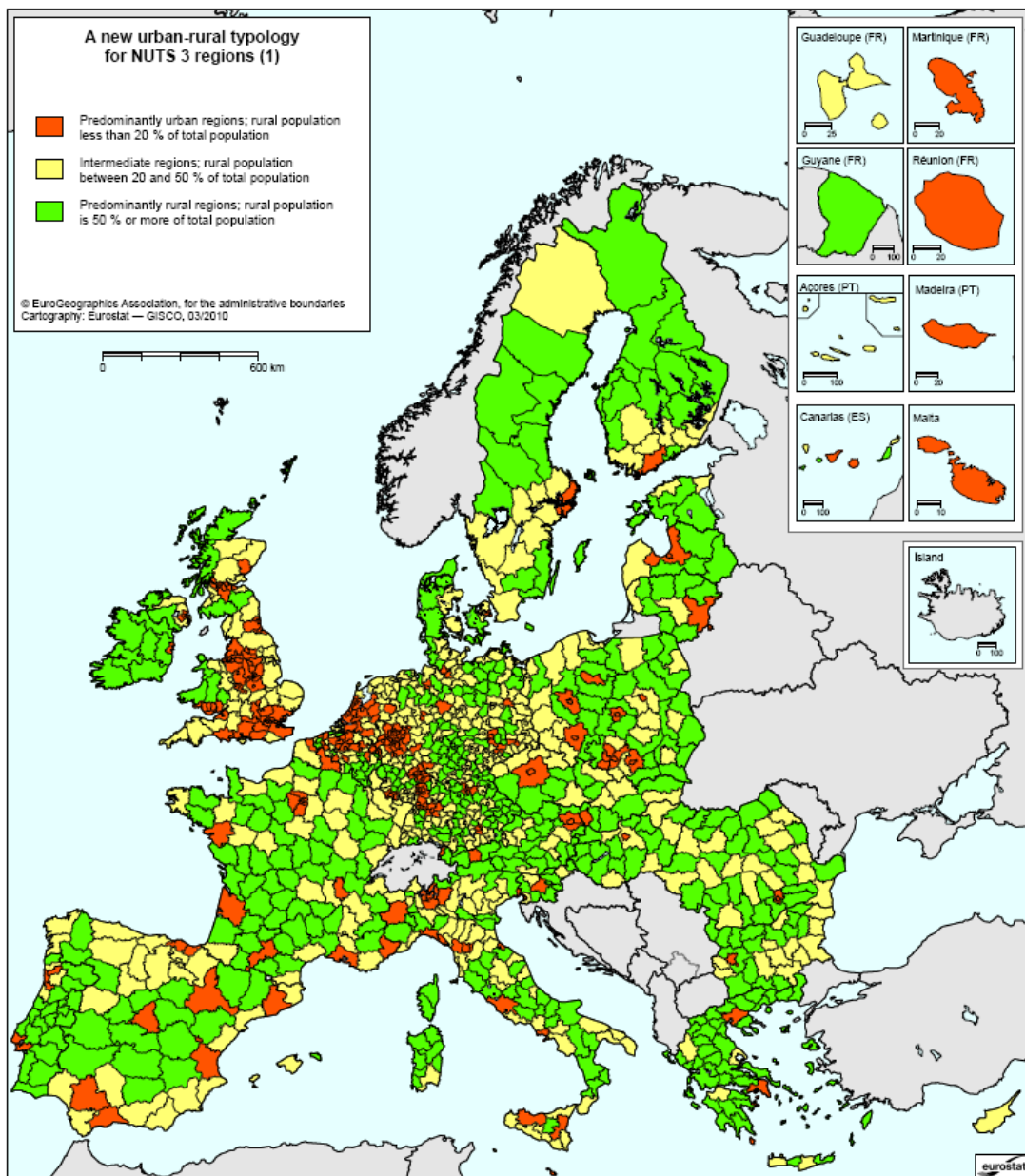
Η νέα τυπολογία φαίνεται ότι ορίζει με μεγαλύτερη ακρίβεια την κατανομή του πληθυσμού στην ΕΕ. Σε σύγκριση με την τυπολογία του ΟΟΣΑ, σε Κράτη – Μέλη με πολύ υψηλά ποσοστά αγροτικού πληθυσμού και πολύ μεγάλα LAU2 (Σουηδία, Φινλανδία, Δανία) παρατηρείται μια αύξηση του αστικού πληθυσμού (Σχήμα 3), ενώ το αντίθετο συμβαίνει σε Κράτη – Μέλη στα οποία η τυπολογία του ΟΟΣΑ όριζε ένα πολύ μικρό ποσοστό του πληθυσμού ως αγροτικό (Γερμανία, Ολλανδία, Βέλγιο – Σχήμα 4).

(¹) This typology is based on the share of regional population in local administrative units level 2 (LAU2) with a population density below 150 inhabitants per km². Thresholds for the typology: 50 % and 15 % of the regional population in low density LAU2.

Source: Eurostat, JRC, EFGS, REGIO-GIS.

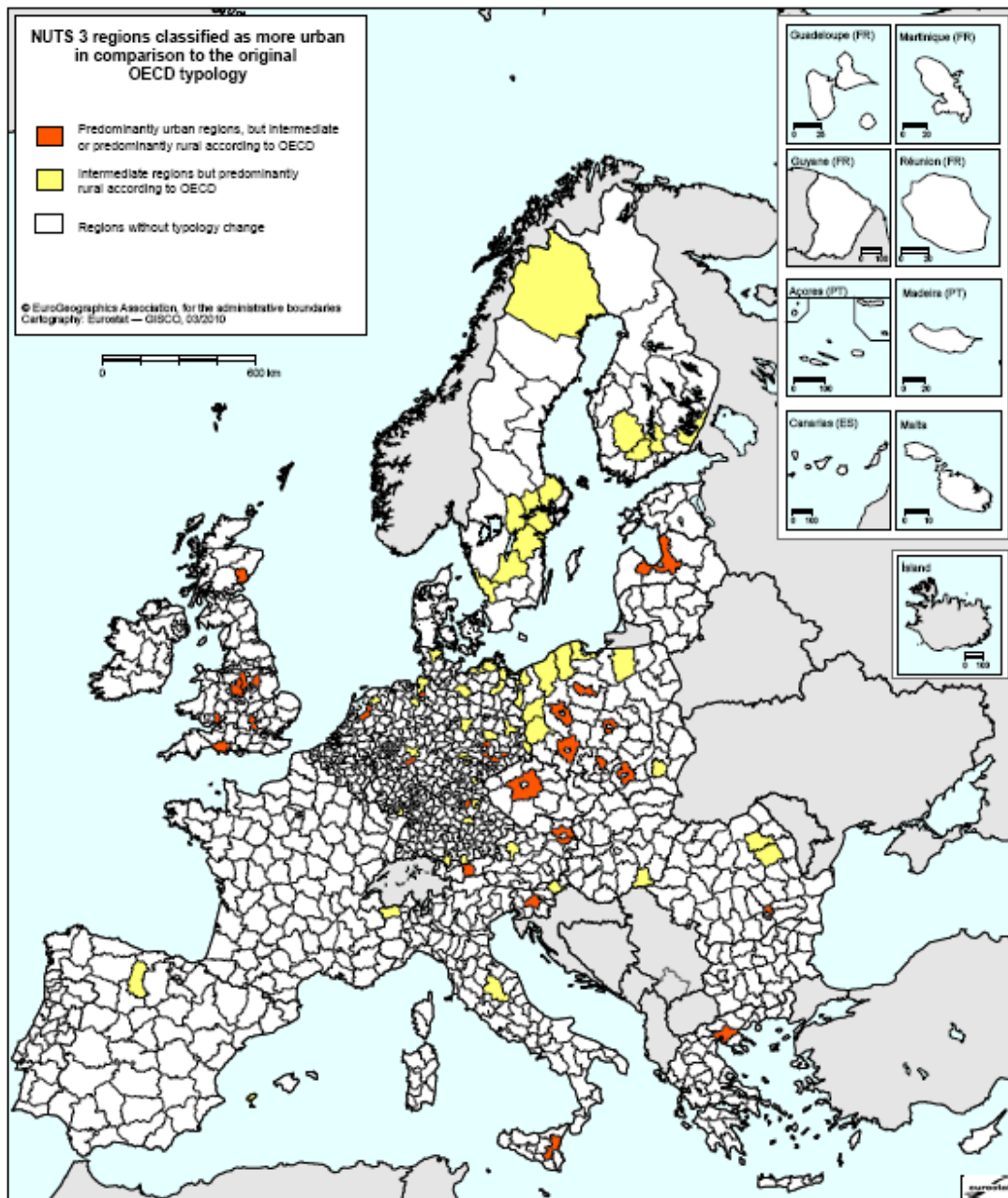
Σχήμα 1: Η τυπολογία αγροτικότητας – αστικότητας του ΟΟΣΑ.

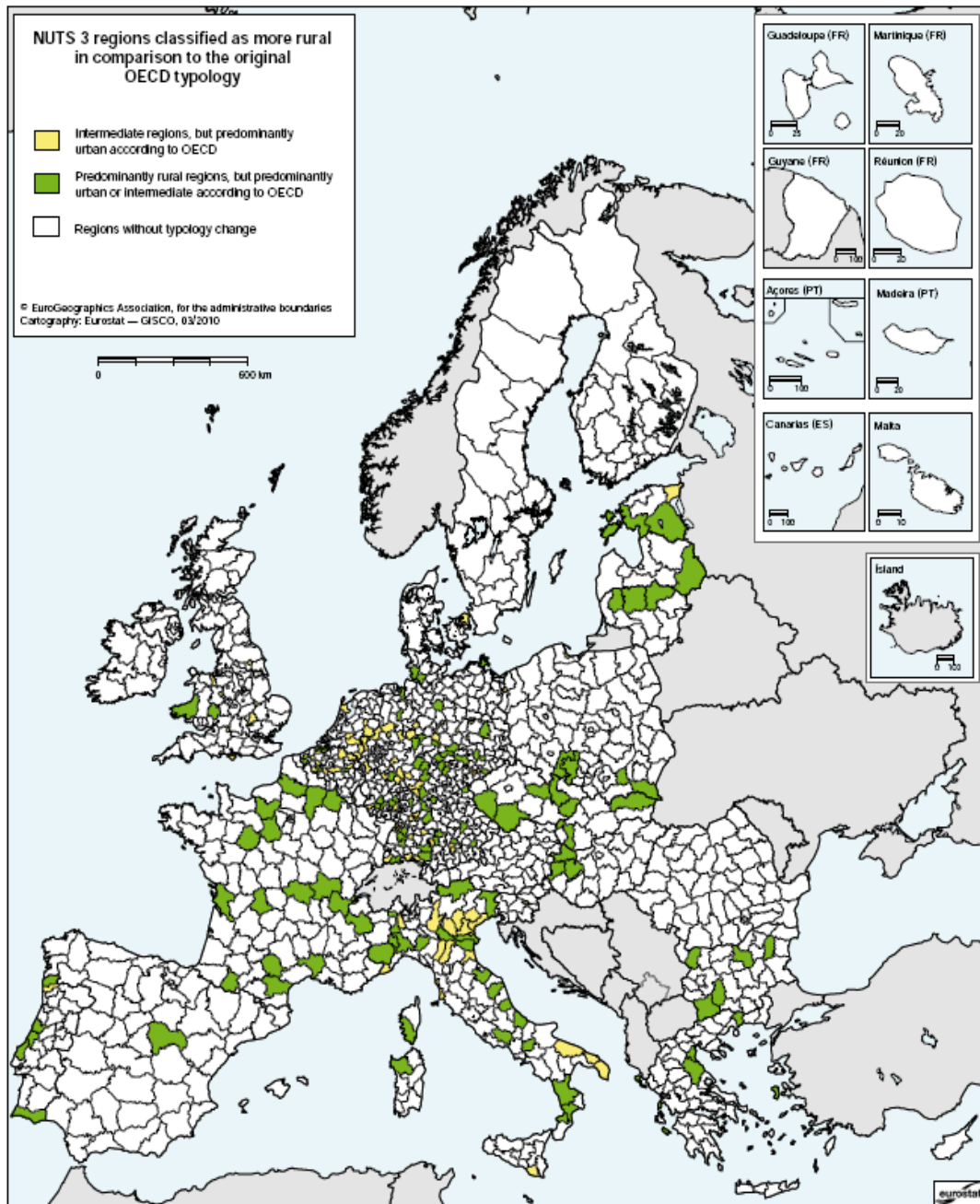
(1) This typology is based on a definition of urban and rural 1 km² grid cells. Urban grid cells fulfil two conditions: 1) a population density of at least 300 inhabitants per km² and 2) a minimum population of 5 000 inhabitants in contiguous cells above the density threshold. The other cells are considered rural. Thresholds for the typology: 50% and 20% of the regional population in rural grid cells.

For Madeira, Açores and the French outermost regions, the population grid is not available. As a result, this typology uses the OECD classification for these regions.

Σχήμα 2: Η νέα τυπολογία αγροτικότητας – αστικότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σχήμα 3: Περιφέρειες NUTS3 που ταξινομούνται ως περισσότερο αστικές με βάση τη νέα τυπολογία αγροτικότητας – αστικότητας της ΕΕ.

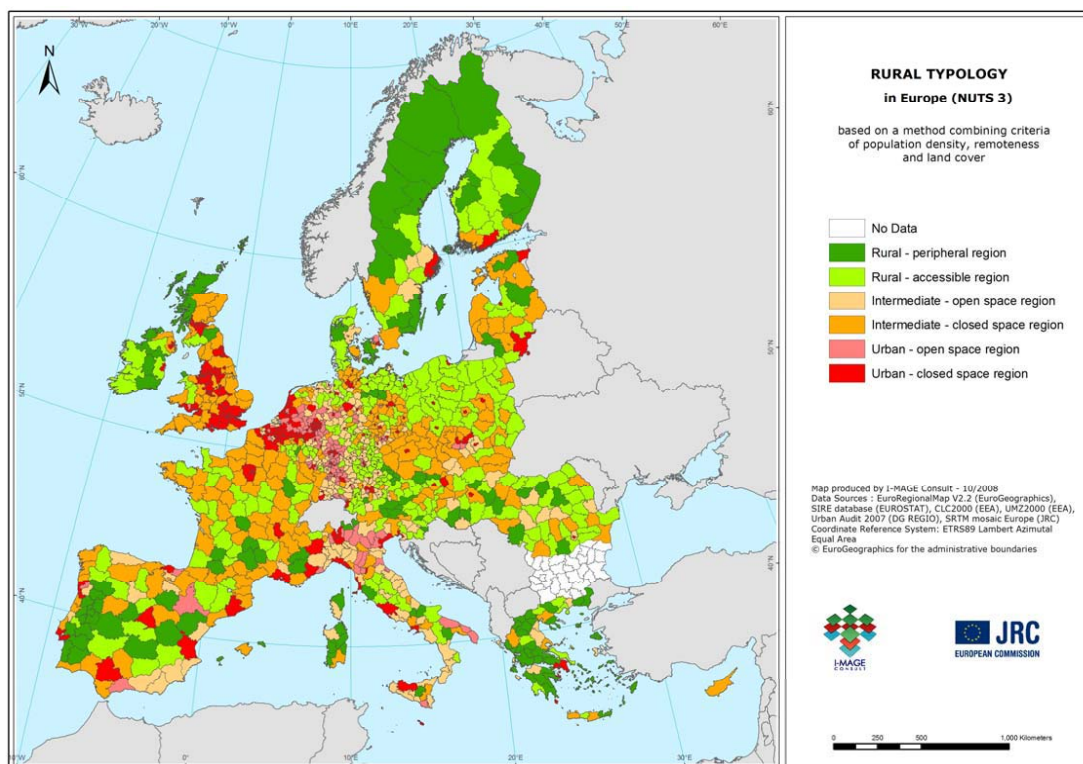
Source: Eurostat, JRC, EFGS, REGIO-GIS.

Σχήμα 4: Περιφέρειες NUTS3 που ταξινομούνται ως περισσότερο αγροτικές με βάση τη νέα τυπολογία αγροτικότητας – αστικότητας της ΕΕ.

Όπως φαίνεται από τα Σχήματα 3 και 4, το ποσοστό του πληθυσμού που ζει στις Ενδιάμεσες περιοχές δεν μεταβάλλεται. Σε επίπεδο Κράτους – Μέλους, οι μεταβολές σε τοπικό επίπεδο (LAU2) καθορίζουν μεταβολές σε επίπεδο NUTS3. Χώρες όπως το Βέλγιο και η Ολλανδία γίνονται λιγότερο αστικές, ενώ χώρες όπως η Σουηδία και η Φινλανδία γίνονται περισσότερο ενδιάμεσες και λιγότερο αγροτικές. Στις χώρες της Βαλτικής, τη Σλοβενία, την Τσεχία και την Σλοβακία, το ποσοστό του πληθυσμού που αλλάζει κατηγορία ανέρχεται σε 15% έως 25%. Επίσης, στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Πορτογαλία, το 17% του πληθυσμού αλλάζει κατηγορία (Eurostat, 2011).

Η τρίτη τυπολογία που πρόσφατα καθίσταται αρκετά δημοφιλής είναι η Τροποποιημένη Τυπολογία του ΟΟΣΑ (European Commission, 2009, Weingarten *et al.*, 2010). Η τυπολογία αυτή, εμπλουτίζει τα κριτήρια του ΟΟΣΑ εισάγοντας ένα επιπλέον κριτήριο σχετικό με το ποσοστό του ανοικτού χώρου (αγροτική γη, δάση, φυσικές περιοχές) σε περιοχές LAU2 (ορίζοντας ένα όριο της τάξης του 50%). Επιπλέον, ταξινομεί τις περιοχές LAU2 ανάλογα με το αν απέχουν πάνω από 45 λεπτά από αστικά κέντρα με πληθυσμό πάνω από 50000 κατοίκους. Η τυπολογία ορίζει τις παρακάτω 6 κατηγορίες περιοχών NUTS3 (σχήμα 5):

- Αγροτικές Απομακρυσμένες
- Αγροτικές Προσβάσιμες
- Ενδιάμεσες Ανοικτού Χώρου
- Ενδιάμεσες Κλειστού Χώρου
- Αστικές Ανοικτού Χώρου
- Αστικές Κλειστού Χώρου.

Σχήμα 5: Περιφέρειες NUTS3 της ΕΕ ταξινομημένες με την τυπολογία ΟΟΣΑ σε 6 κατηγορίες.

4. Τυπολογίες Αγροτικών Περιοχών και Πολιτική Αγροτικής Ανάπτυξης στην ΕΕ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι τυπολογίες αγροτικών περιοχών έχουν ευρύτατα αξιοποιηθεί για τον σχεδιασμό της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης στην ΕΕ. Σύμφωνα με μια έκθεση του ENRD (2010), για τον ορισμό των τύπων αγροτικών περιοχών στο πλαίσιο της Προγραμματικής Περιόδου 2007-2013, τα Κράτη – Μέλη της ΕΕ υιοθέτησαν τις ακόλουθες τρεις εναλλακτικές προσεγγίσεις:

- Χρήση της τυπολογίας του ΟΟΣΑ: η πρακτική αυτή επιλέχθηκε από 4 Εθνικά (Αυστρία, Ελλάδα, Σλοβακία, Σλοβενία) και 2 Περιφερειακά (Ανδαλουσία, Ναβάρρα) Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης.
- Τροποποίηση της τυπολογίας του ΟΟΣΑ: αφορά 5 Εθνικά (Βέλγιο, Ιρλανδία, Ιταλία, Πορτογαλία, Ισπανία) και 2 Περιφερειακά Προγράμματα (Βραδεμβούργο, Καταλωνία).
- Χρήση άλλων τυπολογιών: σε σύνταξη και χρήση άλλων τυπολογιών προχώρησαν 18 Κράτη - Μέλη και 2 Περιφέρειες (Βαυαρία, Έσση).

Τα αίτια της χρήσης εναλλακτικών τυπολογιών αγροτικών περιοχών από την πλειοψηφία των Κρατών – Μελών μπορούν να συνοψισθούν ως εξής:

- Άποψη ότι η τυπολογία του ΟΟΣΑ δεν μπορεί να λάβει υπόψη της επαρκώς την ανομοιομορφία των αγροτικών περιοχών.
- Βούληση για έναν καθορισμό αγροτικών – αστικών περιοχών που να αντικατοπτρίζει τις εκάστοτε «εθνικές» συνθήκες.
- Προσήλωση σε παλιότερες τυπολογίες.
- Επιθυμία για έναν ακριβέστερο καθορισμό των ιδιαίτερων αναγκών των αγροτικών περιοχών.

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στην Βουλγαρία, η χρήση της τυπολογίας του ΟΟΣΑ θα σήμαινε ότι το 99% της έκτασης της χώρας θα αντιστοιχούσε σε Κυρίως Αγροτικές περιοχές. Οπότε χρησιμοποιήθηκε εναλλακτικός ορισμός και ως αγροτικές περιοχές ορίστηκαν οι δήμοι στους οποίους δεν υπάρχει οικισμός με πάνω από 30000 κατοίκους. Στην Κύπρο, η έντονη ανομοιογένεια στην πληθυσμιακή πυκνότητα καθιστά τον ορισμό του ΟΟΣΑ ακατάλληλο, οπότε οι αγροτικές περιοχές ορίστηκαν με βάση τα τοπικά χωροταξικά σχέδια. Στην Γερμανία, λόγω της σημαντικής ετερογένειας αποφασίστηκε ότι ο καθορισμός των αγροτικών περιοχών θα γίνει από κάθε Κρατίδιο, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη πληθώρας τυπολογιών.

Για τον καθορισμό των συγκεκριμένων εναλλακτικών τυπολογιών, αξιοποιήθηκαν διάφορες προσεγγίσεις της έννοιας της αγροτικότητας. Έτσι οι αγροτικές περιοχές ορίστηκαν ως:

- Περιοχές με πληθυσμιακή πυκνότητα κάτω από ένα όριο.
- Περιοχές που δεν είναι αστικές: Τσεχία <2000, Σκωτία <3000, Βουλγαρία, Ολλανδία <30000.
- Αγροτικές και περι-αστικές περιοχές με βάση δείκτες καθημερινή μετακίνησης κατοίκων των αγροτικών περιοχών στους χώρους εργασίας τους στα αστικά κέντρα (Γαλλία, Βέλγιο).
- Περιοχές με ιδιαίτερες αναπτυξιακές ανάγκες: ορεινές (Ιταλία), απομακρυσμένες - περιφερειακές (Δανία, Ιρλανδία, Σκωτία), αραιοκατοικημένες (Φινλανδία, Σουηδία).
- Μωσαϊκό περιοχών: οριοθέτηση με βάση διάφορους παράγοντες και στόχο την ενίσχυσή τους με συγκεκριμένα μέτρα πολιτικής (Αγγλία, Μάλτα, Β. Ιρλανδία, κλπ.). Κεντρικές – Περιφερειακές, κλπ.

Οι μεταβλητές / δείκτες που χρησιμοποιήθηκαν για τον ορισμό των αγροτικών περιοχών στις εν λόγω τυπολογίες χαρακτηρίζονται από μεγάλη ποικιλία και περιλαμβάνουν:

- Την πληθυσμιακή πυκνότητα (τροποποίηση ορίου ΟΟΣΑ).
- Το μέγεθος των κοινοτήτων και δήμων.
- Την απομόνωση: απόσταση από πόλεις, προσβασιμότητα, υψόμετρο, αραιοκατοικημένες περιοχές, κλπ.
- Τον τόπο εργασίας – τόπο κατοικίας.
- Την διάρθρωση της απασχόλησης.
- Την διάρθρωση της χρήσης γης: γεωργική γη, δάση, περιοχές φυσικού κάλλους.
- Άλλους δείκτες όπως ηλικιακή κατανομή, επίπεδο εκπαίδευσης, και άλλα δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στη Δανία, χρησιμοποιήθηκαν οι παρακάτω 14 δείκτες με ίδια βαρύτητα ο καθένας, για τον ορισμό των αγροτικών περιοχών:

- % της έκτασης του δήμου σε αγροτικές περιοχές,
- πληθυσμός σε αγροτικές περιοχές και κωμοπόλεις με λιγότερους από 1000 κατοίκους,
- κάτοικοι ανά Km²,
- εξέλιξη πληθυσμού 1994-2004,
- εξέλιξη απασχόλησης 1994 – 2004,
- μέση απόσταση από περιοχές με υψηλό πλεόνασμα θέσεων απασχόλησης,
- εξάρτηση από καθημερινή μετακίνηση για εργασία,
- % απασχολούμενων στον αγροτικό τομέα,
- φορολόγηση κατά κεφαλή,
- % εργατικού δυναμικού με τριτοβάθμια εκπαίδευση,
- % εργατικού δυναμικού με υποχρεωτική εκπαίδευση,
- μέση απόσταση από εθνικό οδικό δίκτυο,
- % πληθυσμού ηλικίας 25-44,
- % πληθυσμού με ηλικία 17-64.

Η στάθμιση των παραπάνω δεικτών οδήγησε στον ορισμό τεσσάρων διαφορετικών κατηγοριών περιοχών (Περιφερειακές, Αγροτικές, Ενδιάμεσες, Αστικές), ενώ αποφασίστηκε ότι το ΠΑΑ θα παρεμβαίνει στις τρεις πρώτες κατηγορίες.

Όπως ήταν αναμενόμενο, η χρήση εναλλακτικών προσεγγίσεων αγροτικότητας και δεικτών, οδήγησε στον ορισμό διαφορετικών τύπων αγροτικών περιοχών. Οι διαφορές αυτές αντικατοπτρίζουν διαφορετικές συνθήκες και διαρθρώσεις που αφορούν τις περιοχές αυτές σε Κράτη – Μέλη, αλλά και διαφορετικές στοχεύσεις της εν λόγω δημόσιας παρέμβασης. Ενδεικτικά, ορισμένα παραδείγματα τύπων αγροτικών περιοχών έχουν ως εξής:

- Τσεχία: περι-αστικές, ενδιάμεσες, απομονωμένες (περιλαμβάνουν και περιφερειακές με δυσμενή κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά).
- Δανία: ενδιάμεσες, αγροτικές, περιφερειακές (το ΠΑΑ δίνει έμφαση στις δυο τελευταίες κατηγορίες).

- Φινλανδία: Γειτνιάζουσες με αστικές περιοχές, αγροτικές, αγροτική ζωτική ενδοχώρα, αραιοκατοικημένες αγροτικές περιοχές (το ΠΑΑ δίνει έμφαση στις δυο τελευταίες κατηγορίες).
- Γαλλία: περι-αστικές, κυρίως αγροτικές, άλλες αγροτικές κοινότητες.
- Ιρλανδία: «ισχυρές» περιοχές, «μεταβαλλόμενες» περιοχές, απομονωμένες περιοχές, διαφοροποιημένες περιοχές με ιδιαίτερη πολιτιστική κληρονομιά.
- Ιταλία: αγροτικές περιοχές με εξειδικευμένη εντατική γεωργική δραστηριότητα, ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές, αγροτικές περιοχές με σύνθετα αναπτυξιακά προβλήματα.
- Σκωτία: προσβάσιμες αγροτικές περιοχές, απομονωμένες αγροτικές περιοχές.

Παράλληλα, ορισμένες χώρες χρησιμοποίησαν ή τροποποίησαν την τυπολογία του ΟΟΣΑ για να ορίσουν τις αγροτικές περιοχές, όμως σε δεύτερο στάδιο προχώρησαν στη χρήση επιπλέον δεικτών (όπως για παράδειγμα, απασχόληση στη γεωργία, τη μεταποίηση και τον τουρισμό, ανεργία, εσωτερική μετανάστευση, τουριστικές υποδομές, μετακινούμενοι στον τόπο εργασίας, πληθυσμιακές τάσεις, επίπεδο εκπαίδευσης εργατικού δυναμικού, ηλικιακή σύνθεση πληθυσμού, κ.λπ.) για να σχεδιάσουν το ΠΑΑ. Ενδεικτικά στην Αυστρία, η χρήση επιπλέον δεικτών για το ΠΑΑ οδήγησε στον ορισμό τριών κατηγοριών αγροτικών περιοχών:

- Αγροτικές περιοχές με ισχυρή παρουσία της γεωργίας και της κτηνοτροφίας.
- Παραγωγικές αγροτικές περιοχές με ιδιαίτερη παρουσία του δευτερογενή τομέα.
- Αγροτικές περιοχές με έντονη σημασία του τουρισμού.

Επιπλέον, σε αρκετές περιπτώσεις, Κράτη – Μέλη όρισαν τύπους αγροτικών περιοχών και στόχευσαν σε αυτές συγκεκριμένα μέτρα του Κανονισμού 1698/2005. Δύο προσεγγίσεις χαρακτήρισαν τις εν λόγω στοχεύσεις. Η τομεακή προσέγγιση αφορούσε τη στόχευση περιοχών για την εφαρμογή τομεακών μέτρων Αγροτικής Ανάπτυξης. Κυρίως μέτρα των Αξόνων 1 και 2 εφαρμόστηκαν σε κατηγορίες όπως Μειονεκτικές περιοχές, Περιοχές Natura 2000, Ζώνες Οδηγίας για τα Νερά, Περιοχές υψηλής περιβαλλοντικής αξίας, Περιοχές με συγκεκριμένα περιβαλλοντικά προβλήματα (π.χ. νιτρορύπανση). Αντίστοιχα, η χωρική προσέγγιση αφορούσε την εξειδίκευση χωρικών αναγκών και την εφαρμογή χωρικών μέτρων Αγροτικής Ανάπτυξης (κυρίως των Αξόνων 3 και 4) σε κατηγορίες όπως Περιοχές με ιδιαίτερες αναπτυξιακές ανάγκες, Περιοχές επιλέξιμες για μέτρα του Άξονα 3, Περιοχές Ομάδων Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ).

Ενδεικτικά παραδείγματα στόχευσης συγκεκριμένων μέτρων σε συγκεκριμένες κατηγορίες αγροτικών περιοχών περιλαμβάνουν τις εξής περιπτώσεις:

- Ορεινές Μειονεκτικές Περιοχές: στη Σλοβενία εφαρμόστηκαν στις συγκεκριμένες περιοχές τα μέτρα 121, 122, 211 και 214.
- Άλλες Μειονεκτικές Περιοχές: στην Ουγγαρία εφαρμόστηκαν στις περιοχές αυτές τα μέτρα 121, 122, 212 και 214, στην Ολλανδία τα μέτρα 121, 123, 212, 214 και 221, και στην Βουλγαρία τα μέτρα 121 και 212.
- Περιοχές Natura 2000: στη Τσεχία εφαρμόστηκαν στις περιοχές αυτές τα μέτρα 121, 122, 213 και 214.
- Αγρο-περιβαλλοντικές Περιοχές: Στην Ουαλία αφορούσαν την εφαρμογή των μέτρων 214, 216, 311, 312 και 313.

- Περιοχές με ειδικά αναπτυξιακά προβλήματα: Στη Σαρδηνία αφορούσαν την εφαρμογή των μέτρων 311, 312, 313, 321, 322, 323, 341 και 41.
- Περιοχές Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης του Αγροτικού Χώρου (ΟΠΑΑΧ): στην Ελλάδα αφορούσαν την εφαρμογή των μέτρων του Άξονα 3.
- Αγροτικές Περιοχές Άξονα 3: Αραιοκατοικημένες περιοχές στη Φινλανδία στις οποίες εφαρμόστηκαν τα μέτρα 111, 123, 124, 311, 312, 313, 321, 322, 323, 331, 41, 421 και 431.
- Περιοχές ΟΤΔ: Στην Δανία εφαρμόστηκαν στις περιοχές αυτές τα μέτρα 123, 311, 312, 313, 321, 322, 323, 41, 421 και 431.

Στα ΠΑΑ παρατηρήθηκαν σημαντικές διαφορές τόσο στον ορισμό όσο και την οριοθέτηση των περιοχών αυτών, αλλά και στους στόχους της πολιτικής οι οποίοι διέφεραν ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες². Σε ορισμένες περιπτώσεις ο ορισμός ήταν λεπτομερής και η οριοθέτηση αντιστοιχούσε σε διοικητικό επίπεδο. Σε άλλες, ο ορισμός υπήρξε ασαφής και η οριοθέτηση ήταν απλά περιγραφική. Σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις η στόχευση συγκεκριμένων μέτρων του Κανονισμού συνοδευόταν από εξειδίκευση προϋπολογισμού. Ενδεικτικά, στις Περιοχές Natura 2000 στην Τσεχία, ορίστηκε προϋπολογισμός 6.4 εκατ. Ευρώ για το μέτρο 213, 12.2 εκατ. Ευρώ για το μέτρο 214, ενώ δεν ορίστηκε ακριβής προϋπολογισμός για τα μέτρα 121 και 122. Στις Περιοχές με ειδικά αναπτυξιακά προβλήματα στη Σαρδηνία ορίστηκε προϋπολογισμός 18 εκατ. Ευρώ για τα μέτρα του Άξονα 3 και 169,9 εκατ. Ευρώ για τον Άξονα 4. Αντίθετα, στις Αγροτικές Περιοχές Άξονα 3 στην Φινλανδία δεν ορίστηκε ακριβής προϋπολογισμός, αλλά αναφέρθηκε ότι ένα υψηλό ποσοστό των πόρων του Άξονα 3 του ΠΑΑ θα κατανεμηθεί στις συγκεκριμένες περιοχές. Τέλος, η αντιστοίχιση περιοχών με μέτρα ήταν αποκλειστική σε ορισμένες περιπτώσεις (Περιοχές Άξονα 3, Περιοχές ΟΤΔ) αλλά όχι σε άλλες (δηλαδή τα συγκεκριμένα μέτρα μπορούσαν να εφαρμοστούν και σε άλλες αγροτικές περιοχές).

Συμπερασματικά, φαίνεται ξεκάθαρα ότι σε μια εποχή έντονης διαρθρωτικής προσαρμογής του αγροτικού χώρου, διαφορετικές συνθήκες και στόχοι πολιτικής στα Κράτη – Μέλη και τις Περιφέρειες της ΕΕ, έχουν οδηγήσει σε ιδιαίτερα ανομοιογενείς τυπολογίες ταξινόμησης αγροτικών περιοχών, με στόχο τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων αγροτικής ανάπτυξης.

ΜΕΡΟΣ Β

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗ ΤΥΠΟΛΟΓΙΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

5. Τυπολογίες στην Πράξη

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να δώσει παραδείγματα κατασκευής τυπολογιών στην πράξη σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Τα παραδείγματα αυτά θα

² Ενδεικτικά, οι παρεμβάσεις στις μειονεκτικές περιοχές στην Βουλγαρία και την Ουγγαρία αποσκοπούσαν κυρίως στη διατήρηση της αγροτικής δραστηριότητας στις περιοχές αυτές, ενώ στην Ολλανδία αφορούσαν κυρίως την περιβαλλοντική διαχείριση.

τα χρησιμοποιήσουμε σαν αφετηρία για την περαιτέρω συζήτηση βασικών παραμέτρων κατασκευής μιας τυπολογίας και κυρίως του σκοπού και των στόχων της τυπολογίας, των αναγκαίων δεδομένων και της διαθεσιμότητάς τους σε διάφορα χωρικά επίπεδα. Ένας χρήσιμος οδηγός κατηγοριοποίησης των τυπολογιών είναι ο σκοπός για τον οποίο κατασκευάζονται. Στο Α' μέρος αυτής της αναφοράς έγινε συζήτηση των διαφόρων σκοπών-στόχων που εξυπηρετούν οι τυπολογίες και μια σαφής κατηγοριοποίηση περιλαμβάνει:

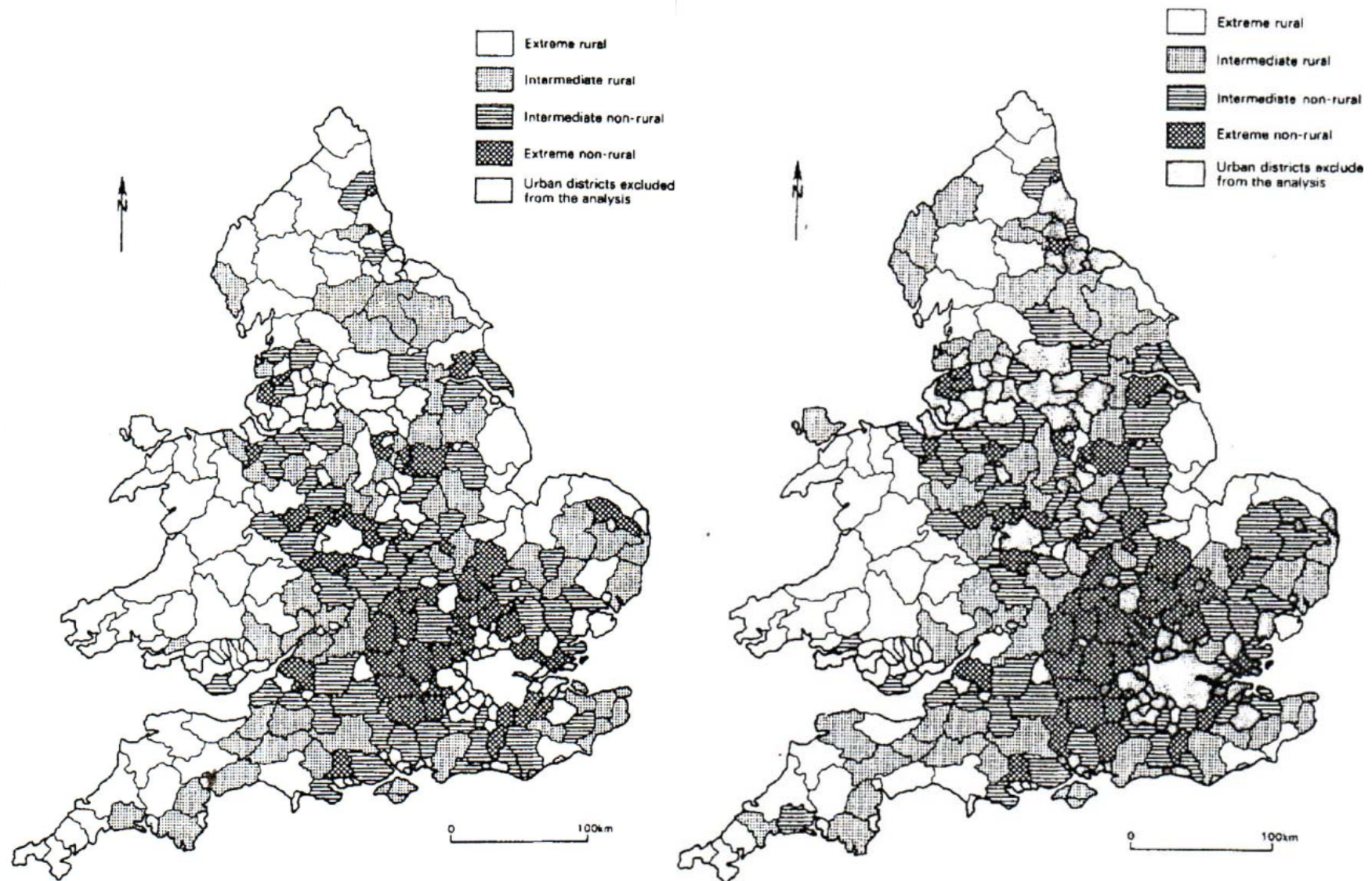
- Τυπολογίες αγροτικότητας-αστικότητας (rural-urban typologies)
- Τυπολογίες επίδοσης (performance typologies)
- Τυπολογίες εξειδικευμένου-ερευνητικού στόχου

Κατωτέρω παρατίθενται παραδείγματα τυπολογιών και από τις τρεις παραπάνω κατηγορίες.

5.1 Τυπολογίες Αγροτικότητας - Αστικότητας (rural-urban typologies)

Οι σημαντικότερες τυπολογίες αυτής της μορφής, και πάντα στα πλαίσια των στόχων της παρούσας αναφοράς, είναι οι τυπολογίες του ΟΟΣΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ήδη παρουσιάστηκαν στο Α' μέρος. Για λόγους ιστορικής και επιστημονικής πληρότητας της αναφοράς θα πρέπει να αναφερθούμε στην πρώτη ολοκληρωμένη κατασκευή ενός δείκτη αγροτικότητας-αστικότητας που ήταν, στην ουσία, μια ολοκληρωμένη τυπολογία. Ο Cloke παρουσίασε το 1977 το δείκτη αγροτικότητας της Αγγλίας και Ουαλίας (Cloke, 1977) και την αναθεωρημένη του έκδοση το 1986 (Cloke and Edwards, 1986). Ο δείκτης του Cloke βασίστηκε κυρίως σε πληθυσμιακά δεδομένα, τη δομή της απασχόλησης και την απόσταση από μικρά και μεσαία αστικά κέντρα καθώς και τη μεταβολή τέτοιων δεδομένων (1961-71 για την κατασκευή του δείκτη του 1971 και 1971-81 για την κατασκευή του δείκτη του 1981). Υιοθετώντας μια διαδικασία μείωσης των δεδομένων σε κύριους άξονες και ταξινόμησης των περιοχών (districts – NUTS3) οι ερευνητές κατέληξαν σε τέσσερις αγροτικές περιοχές, έχοντας εξαιρέσει τις αστικές περιοχές (σύνολο πέντε κατηγορίες) όπως φαίνεται στο Σχήμα 6:

- Ακραία αγροτικές (extreme rural)
- Ενδιάμεσες αγροτικές (intermediate rural)
- Ενδιάμεσες μη-αγροτικές (intermediate non-rural)
- Ακραία μη-αγροτικές (extreme non-rural)
- Αστικές (urban).

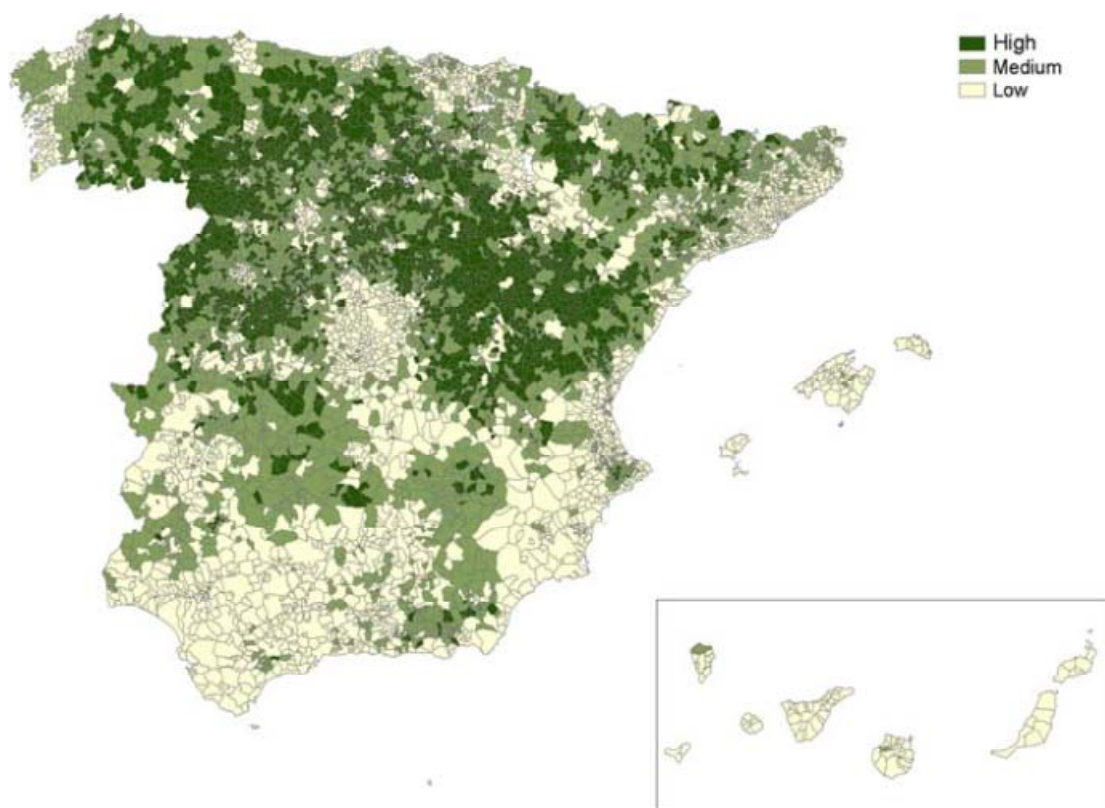

Σχήμα 6: Ο δείκτης αγροτικότητας-αστικότητας του Cloke, για την Αγγλία και την Ουαλία το 1971 (αριστερά) και το 1981 (δεξιά).

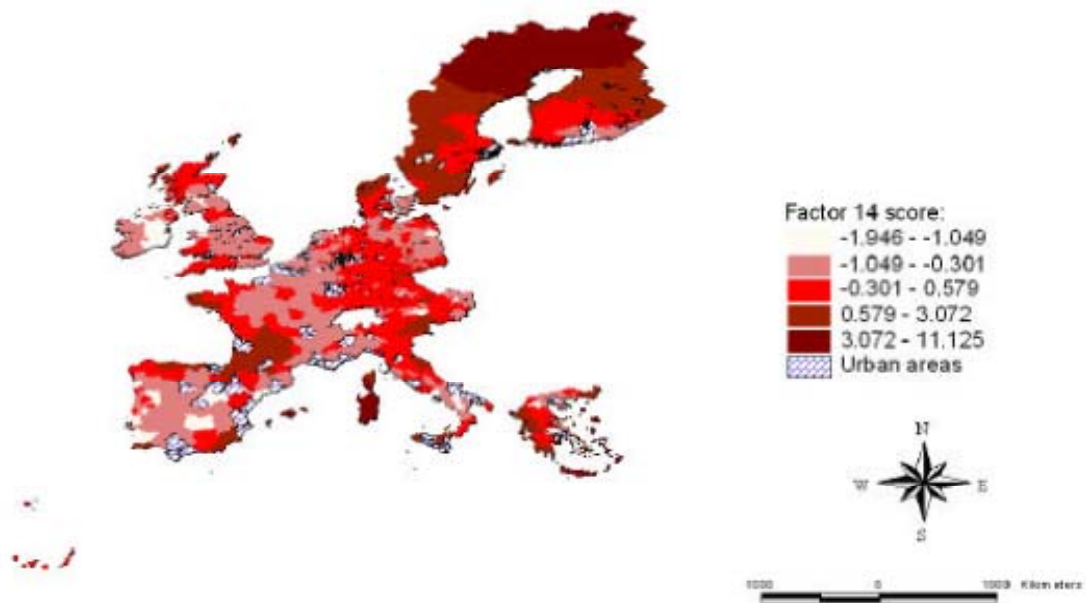
Το κυριότερο συμπέρασμα της έρευνας του Cloke ήταν ότι η έννοια της αγροτικότητας είναι εξαιρετικά δυναμική (δες Σχήμα 6). Αυτό οφείλεται τόσο στις μεταβολές των δεδομένων μεταξύ χρονικών περιόδων όσο και στην αλλαγή της ίδιας της έννοιας της αγροτικότητας.

Πολλές τυπολογίες έχουν ακολουθήσει την πρακτική που εισήγαγε ο Cloke για την κατασκευή τυπολογιών αγροτικότητας-αστικότητας, είτε σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης είτε σε εθνικό επίπεδο.

Ένα καλό επίσης παράδειγμα τυπολογίας σε εθνικό επίπεδο είναι η τυπολογία αγροτικότητας-αστικότητας για την Ισπανία σε επίπεδο δήμου των Prieto-Lara and Ocaña-Riola (2010) που συνέχισαν την εργασία των Ocana and Cantalejo (2005) που κατέληξε σε ένα οριζόντιο συνεχές εύρος αγροτικότητας-αστικότητας, όπως φαίνεται στο Σχήμα 7. Τα δεδομένα βασίστηκαν κυρίως στις Ισπανικές απογραφές πληθυσμού 1981 και 1991. Τέλος, μια αξιοσημείωτη επίσης απόπειρα κατασκευής τυπολογίας αστικότητας-αγροτικότητας σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει γίνει από τους Ballas *et al.*, (2003), οι οποίοι χρησιμοποίησαν για την κατασκευή της τυπολογίας τους όρους προσβασιμότητας των περιοχών σε Ευρωπαϊκό επίπεδο (Σχήμα 8). Η εισαγωγή των μεταβλητών (αξόνων) της προσβασιμότητας σε επίπεδο NUTS3 βελτίωσε τα αποτελέσματα της τυπολογίας σε σύγκριση με τις μέχρι τότε απόπειρες που δεν λάμβαναν υπόψη τους την διάσταση αυτή.

Σχήμα 7: Ένας δείκτης αγροτικότητας σε μικρές περιοχές (δήμους) στην Ισπανία.

Σχήμα 8: Προσβασιμότητα των Ευρωπαϊκών περιοχών (Ballas *et al.*, 2003)

5.2 Τυπολογίες Επίδοσης

Οι τυπολογίες επίδοσης δεν ασχολούνται με το βαθμό αγροτικότητας-αστικότητας μιας περιοχής αλλά με τις πραγματικές επιδόσεις των περιοχών ή την δυνατότητα τους να ανταποκριθούν σε μεταβαλλόμενες συνθήκες ή προγράμματα πολιτικής. Οι τυπολογίες επίδοσης ιδιαίτερα για τον αγροτικό χώρο (Corpus *et al.*, 2008) διαχωρίζονται σε «Τυπολογίες Απορρόφησης» (Absorption Typologies) και «Δομικές Τυπολογίες» (Structural Typologies). Οι τυπολογίες απορρόφησης, όπως δηλώνει και η ονομασία τους, εξετάζουν την ικανότητα των περιοχών να υποδεχθούν (απορροφήσουν) μέτρα πολιτικής σχεδιασμένα για να προωθήσουν ένα στόχο. Για παράδειγμα, ένας σταθερός στόχος του δεύτερου πυλώνα είναι η διαφοροποίηση της οικονομικής δραστηριότητας των περιοχών με μέτρα διαφοροποίησης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στήριξης των μικρο-επιχειρήσεων και ανάπτυξης του αγροτουρισμού. Μία τυπολογία απορρόφησης, σκοπό έχει να αποτυπώσει και να κατατάξει τις περιοχές ως προς το βαθμό που έχουν διαφοροποιήσει την οικονομική τους δραστηριότητα ή ως προς την δυνατότητά τους να διαφοροποιήσουν την οικονομική τους δραστηριότητα στο μέλλον.

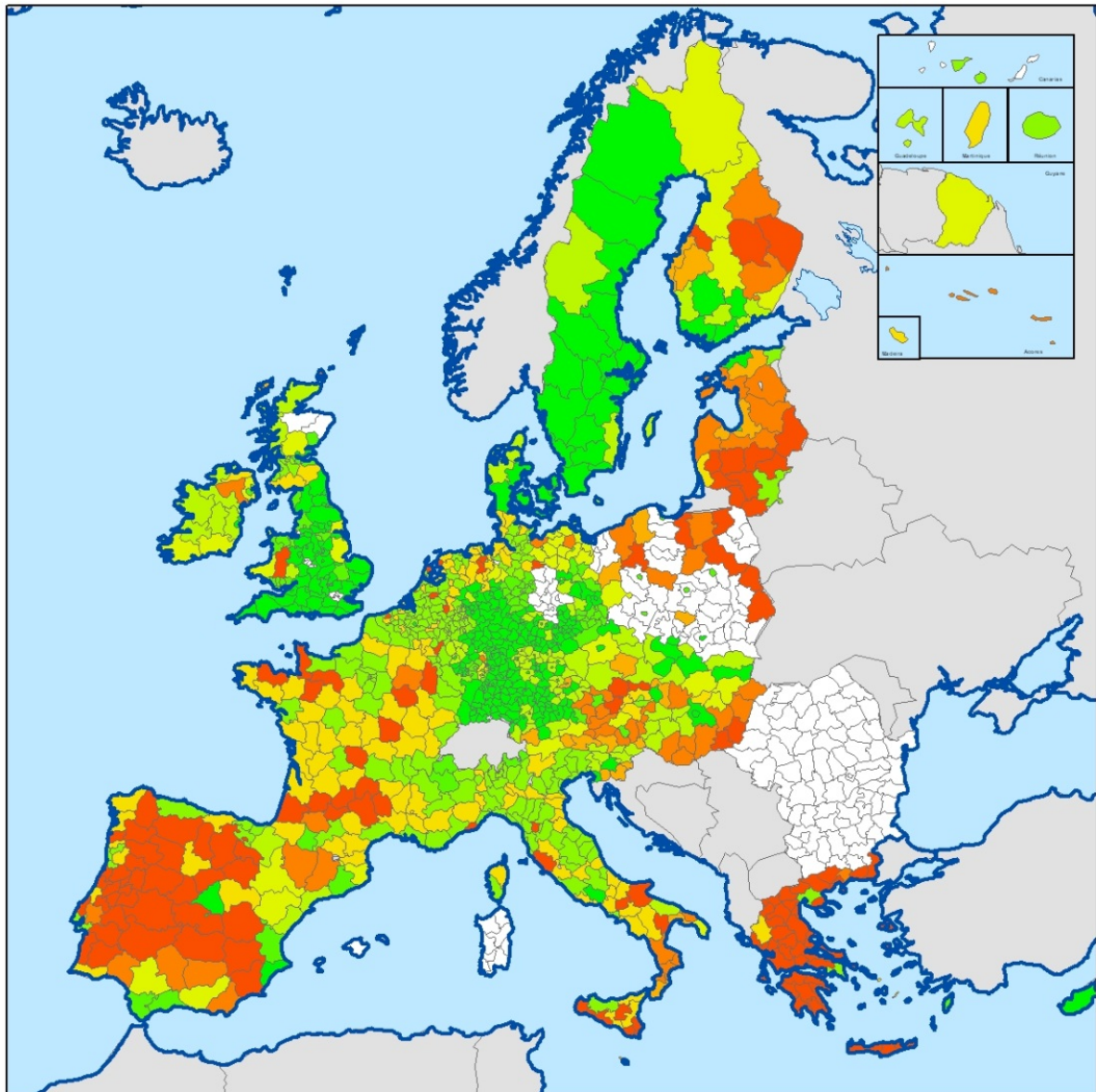
Στο Σχήμα 9 παρουσιάζεται η τυπολογία των περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την πραγματική διαφοροποίηση των περιοχών. Για να κατασκευαστεί η τυπολογία αποτυπώθηκαν δείκτες όπως η σημασία της γεωργίας στην οικονομία της περιοχής, η διαφοροποίηση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και η πολυαπασχόληση στη γεωργία. Στατιστικά δεδομένα που θα μπορούσαν να αντικατοπτρίσουν τέτοιους δείκτες περιλαμβάνουν την Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία του πρωτογενούς τομέα ως ποσοστό στο σύνολο της οικονομίας, την απασχόληση στη γεωργία ως ποσοστό

του συνόλου της απασχόλησης, καθώς και το ποσοστό των πολυαπασχολούμενων γεωργών στο σύνολο των γεωργών. Τα δεδομένα αυτά είναι διαθέσιμα σε επίπεδο NUTS3 και η τυπολογία που προέκυψε δείχνει ότι ο Ευρωπαϊκός Νότος έχει το μικρότερο βαθμό διαφοροποίησης σε σχέση με την κεντρική και βόρεια Ευρώπη (Σχήμα 9).

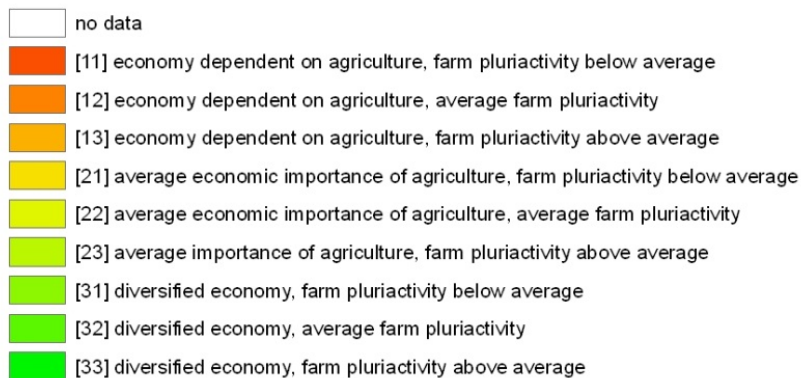
Εάν, αντίστοιχα η τυπολογία σκοπό έχει να αποτυπώσει τη δυνατότητα των περιοχών να διαφοροποιήσουν την οικονομική τους δραστηριότητα στο μέλλον, τότε οι αντίστοιχοι δείκτες καλύπτουν θέματα προσβασιμότητας των περιοχών, διαθεσιμότητα τουριστικών υποδομών, κατάσταση φυσικού περιβάλλοντος, κ.λπ. Στο Σχήμα 10 φαίνεται η τυπολογία των περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την δυνατότητα διαφοροποίησης της οικονομικής τους δραστηριότητας στο μέλλον. Στατιστικά δεδομένα που αντικατοπτρίζουν τέτοιους δείκτες περιλαμβάνουν τον χρόνο ταξιδιού προς την περιοχή από αστικά κέντρα, τη διαθεσιμότητα ξενοδοχειακών κλινών ανά εργαζόμενο, και την ύπαρξη περιοχών φυσικού κάλλους. Τα δεδομένα αυτά είναι διαθέσιμα σε επίπεδο NUTS3 και η τυπολογία που προέκυψε δείχνει ότι ο Ευρωπαϊκός Νότος έχει τη μικρότερη δυνατότητα διαφοροποίησης σε σχέση με την κεντρική και βόρεια Ευρώπη (Σχήμα 10).

Ένα τελευταίο ενδιαφέρον παράδειγμα τυπολογιών απορρόφησης προκύπτει από το στόχο για μια ανταγωνιστική και εμπορικά βιώσιμη γεωργία. Στην περίπτωση αυτή, η τυπολογία κατηγοριοποιεί την ανταγωνιστικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με δείκτες όπως η αγροτική διάρθρωση, η προσβασιμότητα στις αγορές προϊόντων, η δημογραφία και η εκπαίδευση και κατάρτιση των αγροτών.

Στατιστικά δεδομένα που αντικατοπτρίζουν τέτοιους δείκτες περιλαμβάνουν την Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία ανά Ισοδύναμη Ετήσια Μονάδα Εργασίας, τις Ακαθάριστες Επενδύσεις στη Γεωργία, την ηλικία των αγροτών, το επίπεδο εκπαίδευσης των αγροτών και ένα δείκτη προσβασιμότητας των περιοχών. Τα δεδομένα αυτά είναι διαθέσιμα σε επίπεδο NUTS3 και καταδεικνύουν μια σχέση κέντρου-περιφέρειας, με τις ανταγωνιστικές περιοχές να βρίσκονται στη κεντρική Ευρώπη και τις λιγότερο ανταγωνιστικές περιοχές να βρίσκονται στο Νότο, στο Βορά αλλά και στα νέα κράτη μέλη (Σχήμα 11).

Actual economic diversification and farm pluriactivity

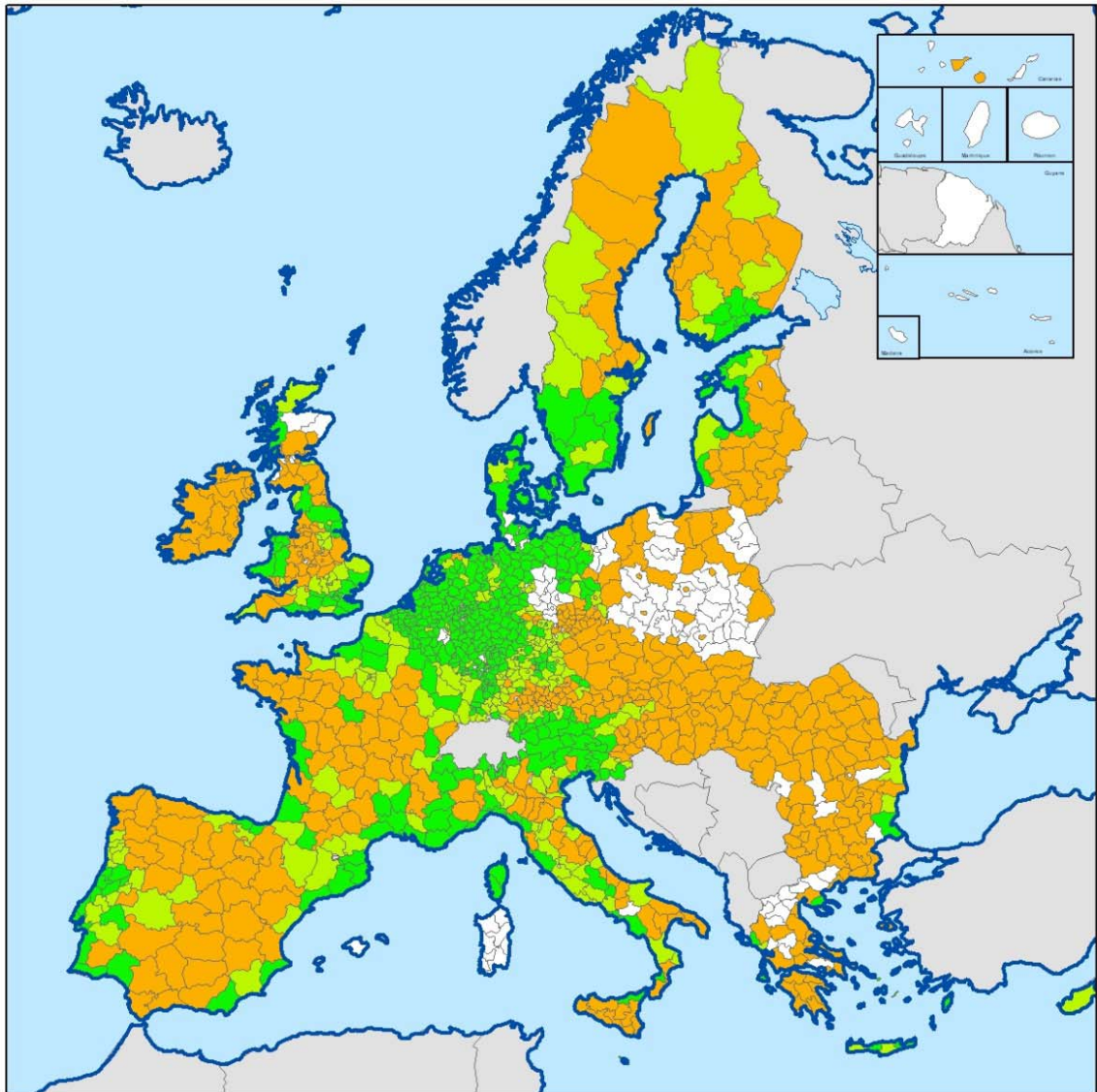

Group	N
no data	162
11	140
12	52
13	24
21	123
22	47
23	85
31	219
32	94
33	357

©EuroGeographics for the administrative boundaries

Sources: Eurostat REGIO Database, ESPON public database, RDEU07

Σχήμα 9: Πραγματική διαφοροποίηση της οικονομικής δραστηριότητας αγροτικών περιοχών στην Ευρώπη (Weingarten *et al.*, 2010).

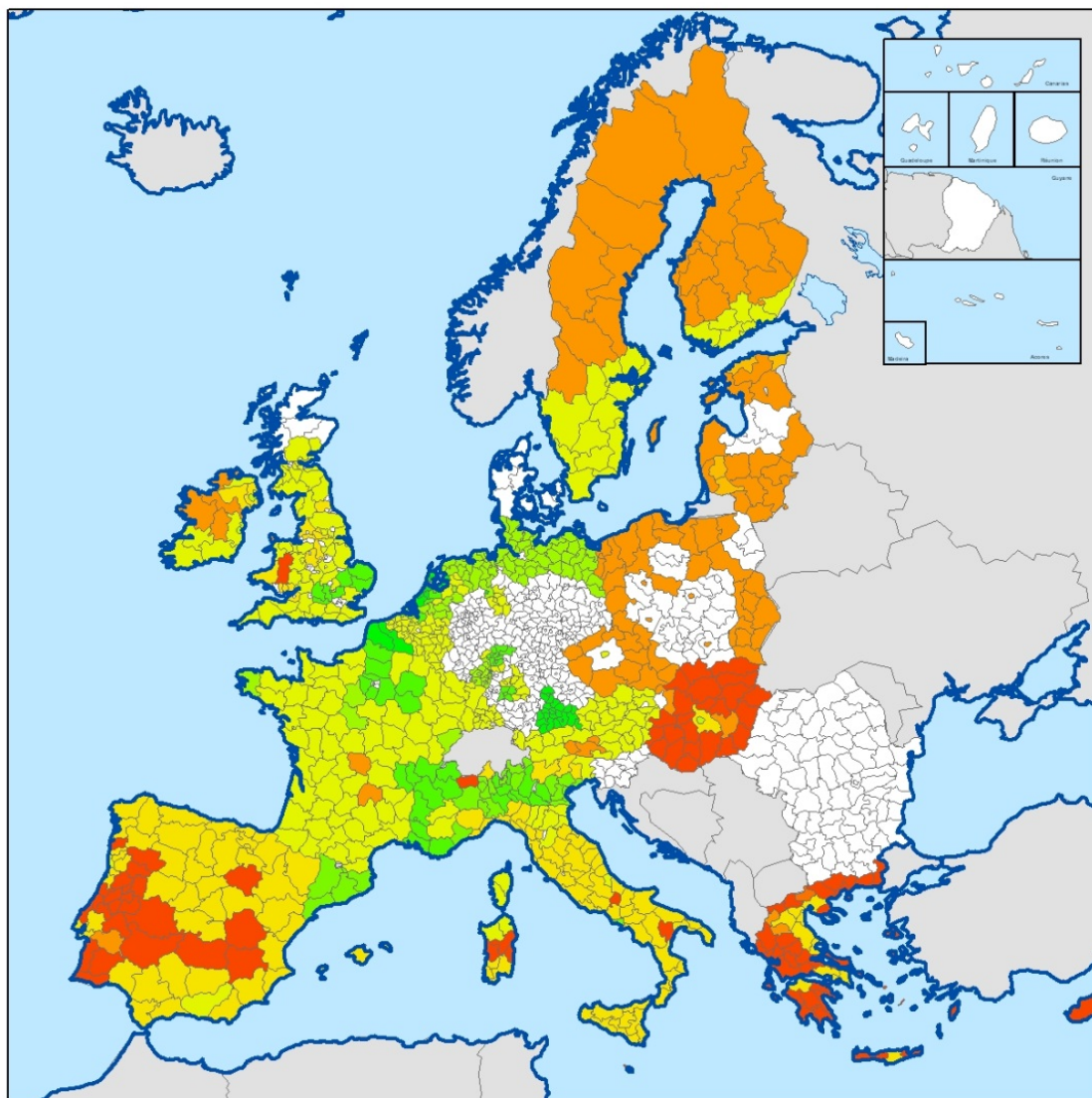

Economic diversification potential

- no data
- [1] potential for developing a diversified economy below average
- [2] average potential for developing a diversified economy
- [3] potential for developing a diversified economy above average

Group	N
no data	146
1	468
2	218
3	471

Σχήμα 10: Δυνατότητα διαφοροποίησης της οικονομικής δραστηριότητας αγροτικών περιοχών στην Ευρώπη (Weingarten *et al.*, 2010).

Detailed farm competitiveness typology

no data

- [112] low economic competitiveness, low agricultural training, average aged farmers
- [113] low economic competitiveness, low agricultural training, young farmers
- [122] low economic competitiveness, average agricultural training, average aged farmers
- [123] low economic competitiveness, average agricultural training, young farmers
- [212] average economic competitiveness, low agricultural training, average aged farmers
- [222] average economic competitiveness, average agricultural training, average aged farmers
- [223] average economic competitiveness, average agricultural training, average aged farmers
- [232] average economic competitiveness, high agricultural training, average aged farmers
- [312] high economic competitiveness, low agricultural training, average aged farmers
- [322] high economic competitiveness, average agricultural training, average aged farmers
- [332] high economic competitiveness, high agricultural training, average aged farmers

Group	N
no data	490
112	94
113	1
122	90
123	4
212	138
222	262
223	3
232	108
312	20
322	56
332	37

©EuroGeographics for the administrative boundaries

Sources: Eurostat REGIO Database, ESPON public database, RDEU07

Σχήμα 11: Ανταγωνιστικότητα των αγροτικών εκμεταλλεύσεων στην Ευρώπη (Weingarten *et al.*, 2010).

Οι «Δομικές Τυπολογίες» αντικατοπτρίζουν τις διαφορές των περιοχών ως προς τις έμμεσες και παραγόμενες επιπτώσεις των δαπανών των μέτρων της πολιτικής

αγροτικής ανάπτυξης. Δηλαδή, την ικανότητα των περιοχών να πολλαπλασιάσουν και να διαχύσουν τις επιπτώσεις από τη χρηματοδότηση σε ένα τομέα ή σε ένα χώρο, στο σύνολο της περιφερειακής οικονομίας. Έτσι μπορεί να έχουμε δομικές τυπολογίες που αφορούν την ικανότητα ενός τομέα (στην προκειμένη περίπτωση της γεωργίας σαν οικονομική δραστηριότητα) να διαχύσει πολλαπλασιαστικά τις επιπτώσεις στο σύνολο της περιφερειακής οικονομίας ή την ικανότητα μιας περιοχής να πολλαπλασιάσει τις θετικές επιπτώσεις ενός εξωτερικού σοκ. Στην περίπτωση του Σχήματος 12, η τυπολογία βασίζεται σε δείκτες που μετρούν τη σημασία των συνδεδεμένων με τη γεωργία κλάδων όπως η βιομηχανία τροφίμων, η επεξεργασία καπνού, η επεξεργασία δέρματος, κ.λπ. Για τη συγκεκριμένη τυπολογία χρησιμοποιούνται στατιστικά δεδομένα για την απασχόληση στους κλάδους γεωργίας, βιομηχανίας τροφίμων, καπνού, δέρματος, ξύλου και χάρτου, χονδρικού εμπορίου γεωργικών προϊόντων και ζώων ζώων, κ.λπ. Τα δεδομένα αυτά είναι αρκετά απαιτητικά και συνεπώς είναι διαθέσιμα μόνο σε επίπεδο NUTS2 (Σχήμα 12).

Στην περίπτωση του Σχήματος 13, η τυπολογία κατηγοριοποιεί τις περιφέρειες ανάλογα με την ικανότητα του συνόλου της οικονομίας τους να αξιοποιήσουν (πολλαπλασιάσουν) τις επιπτώσεις ενός εξωτερικού σοκ. Για τη συγκεκριμένη τυπολογία χρησιμοποιούνται στατιστικά δεδομένα για την κλαδική απασχόληση για όλους τους κλάδους της οικονομίας, μιας και το ενδιαφέρον εδώ δεν περιορίζεται μόνο στην γεωργία αλλά στο σύνολο της περιφερειακής οικονομίας. Με τα δεδομένα αυτά κατασκευάζεται ένας δείκτης συγκέντρωσης ή διαφοροποίησης της οικονομικής βάσης της περιφέρειας. Η τυπολογία δείχνει ότι περιοχές του Ευρωπαϊκού Νότου (Ελλάδα, περιοχές της νότιας Ιταλίας, Ισπανίας και Πορτογαλίας) έχουν τη μικρότερη δυνατότητα διάχυσης πολλαπλασιαστικών επιπτώσεων στο σύνολο της περιφερειακής οικονομίας, σε αντίθεση με περιοχές της Κεντρικής Ευρώπης.

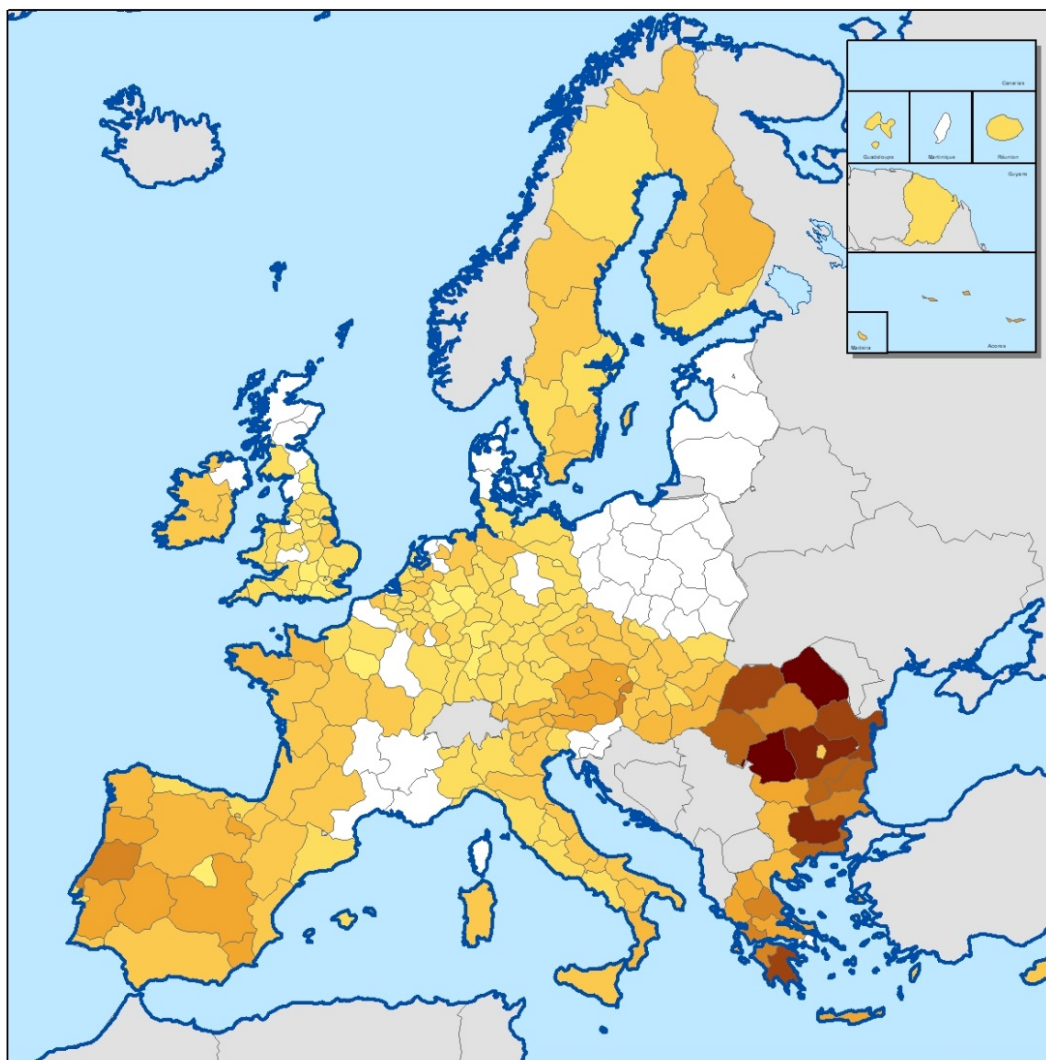
5.3 Τυπολογίες Εξειδικευμένου - Ερευνητικού Στόχου

Όπως θα περίμενε κανείς, η κατηγορία αυτή των τυπολογιών είναι εξαιρετικά ανομοιογενής, αφού οι τυπολογίες εξυπηρετούν μια σειρά από ερευνητικούς στόχους. Από τον μεγάλο αριθμό τυπολογιών αυτής της κατηγορίας επιλέξαμε να παρουσιάσουμε μια τυπολογία 30 περιοχών NUTS3 της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη μελέτη των επιπτώσεων του Άξονα 3 των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης. Η τυπολογία αυτή αναπτύχθηκε αποκλειστικά για τις εν λόγω 30 περιοχές στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος RURAL ECMOD (Psaltopoulos *et al.*, 2010). Οι δείκτες που επελέγησαν περιλαμβάνουν το μέγεθος της περιφερειακής οικονομίας, την Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία της αγροτικής παραγωγής, δείκτες της περιφερειακής αγοράς εργασίας, δείκτες για τους κλάδους τροφίμων-ποτών και τουρισμού, τη σημασία του Άξονα 3 σε σχέση με το σύνολο του προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης και τις δαπάνες του Πυλώνα 1. Με βάση αυτές τις μεταβλητές και ανάλυση συστάδων, κατασκευάστηκαν 4 κατηγορίες περιφερειών:

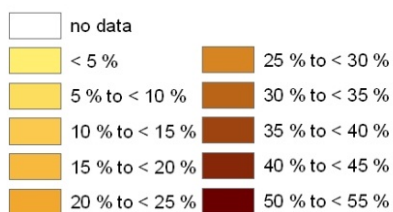
- Μικρές οικονομίες με περιθωριακή γεωργία
- Μικρές οικονομίες με ισχυρά επιδοτούμενη και μικρής κλίμακας γεωργία και τουριστικό προσανατολισμό
- Μεγάλες οικονομίες με εμπορική γεωργία και μικρό βαθμό διαφοροποίησης
- Μεγάλες οικονομίες με πολύ παραγωγική και εμπορική γεωργία και ισχυρό κλάδο βιομηχανίας τροφίμων.

Από κάθε συστάδα και σε συνδυασμό με την τυπολογία του ΟΟΣΑ και την προγενέστερη τυπολογία TERA-SIAP (Weingarten *et al.*, 2010), επελέγησαν οι

περιοχές εκείνες στις οποίες έγινε ανάλυση των επιπτώσεων του Άξονα 3 με περιφερειακά υποδείγματα Ανάλυσης Γενικής Ισορροπίας.

Structural typology - sectoral component
relative importance of agriculture and agriculture related industries
in % of employed persons

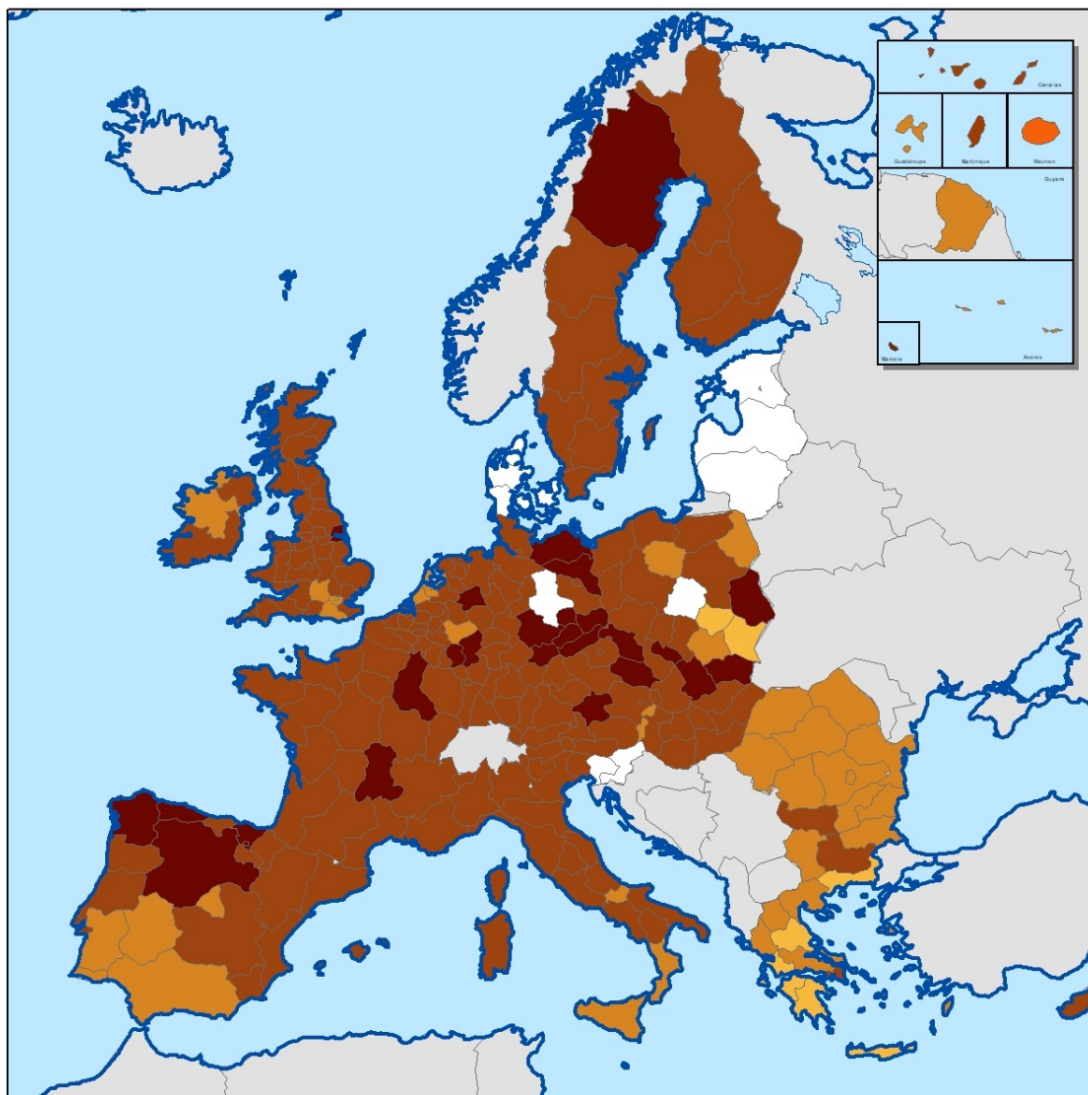
Group	N
no data	83
< 5 %	27
5 % to < 10 %	89
10 % to < 15 %	62
15 % to < 20 %	13
20 % to < 25 %	18
25 % to < 30 %	6
30 % to < 35 %	4
35 % to < 40 %	3
40 % to < 45 %	2
50 % to < 55 %	2

Calculated index is based on the most recent year data available per region (years considered 2000 to 2005)

Sources: Eurostat REGIO Database, ESPON public database, RDEU07, Bundesagentur für Arbeit

©EuroGeographics for the administrative boundaries

Σχήμα 12: Η δυνατότητα του γεωργικού τομέα να διαχύσει πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις στις περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Weingarten *et al.*, 2010).

Structural typology - territorial component

Shannon evenness (range 1 low diversification to 0 high diversification)

no data

$\leq 0,4$

$> 0,4 \leq 0,5$

$> 0,5 \leq 0,6$

$> 0,6 \leq 0,7$

$> 0,7$

Group	N
no data	44
$\leq 0,4$	0
$> 0,4 \leq 0,5$	9
$> 0,5 \leq 0,6$	45
$> 0,6 \leq 0,7$	185
$> 0,7$	26

Calculated index is based on the most recent year data available per region (years considered 2000 to 2005)

Sources: Eurostat REGIO Database, ESPON public database, RDEU07, Bundesagentur für Arbeit

©EuroGeographics for the administrative boundaries

Σχήμα 13: Η δυνατότητα των περιφερειών να πολλαπλασιάσουν τις εξωτερικές επιπτώσεις ενός εξωτερικού σοκ (Weingarten *et al.*, 2010).

5.4 Τυπολογίες Αγροτικών Περιοχών στην Ελλάδα

Σε ότι αφορά την Ελλάδα, έχουν κατά καιρούς υπάρξει προσπάθειες εξειδίκευσης τυπολογιών για τις αγροτικές περιοχές.

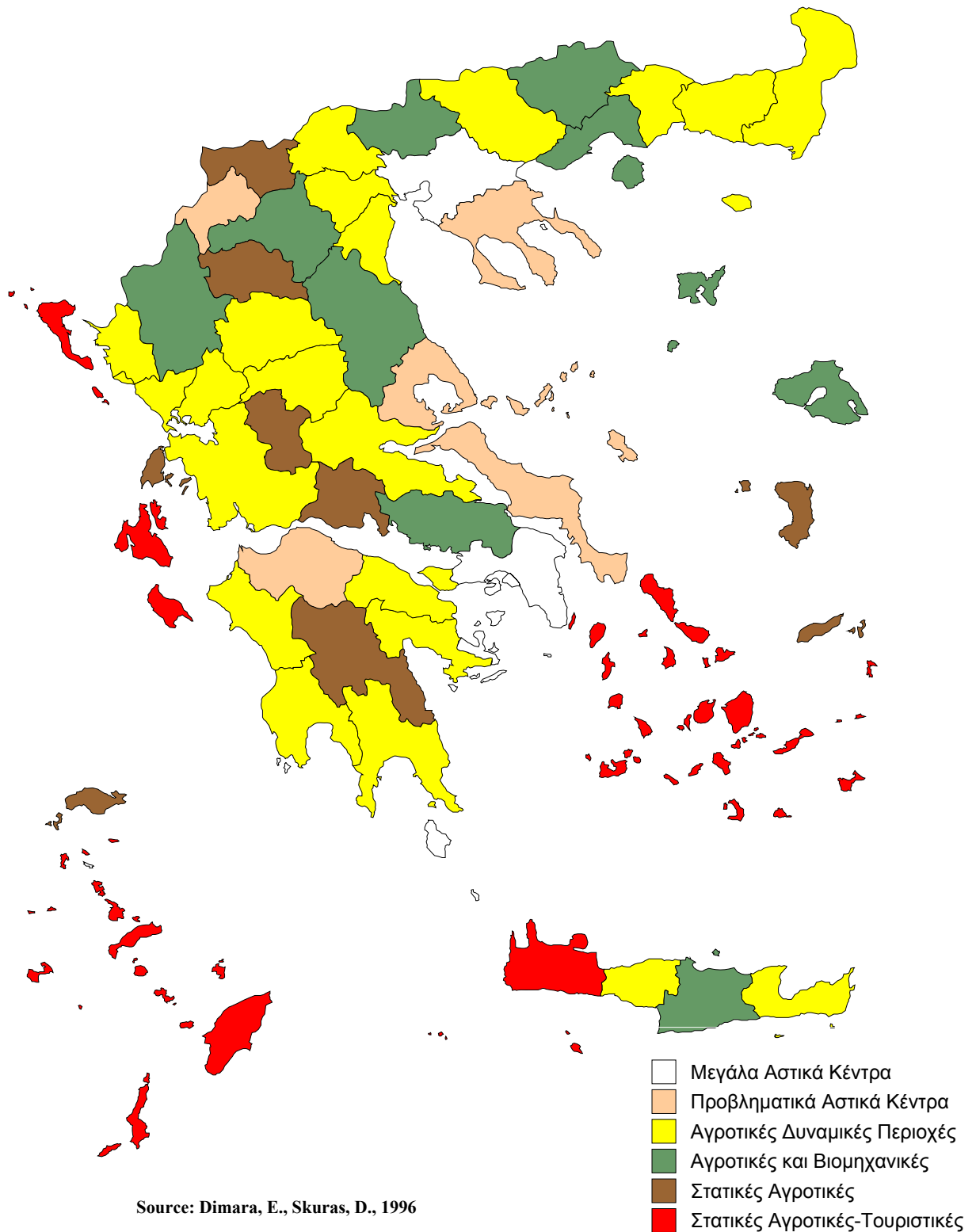
Οι Dimara and Skuras (1996), κατασκεύασαν μια μικρο-τυπολογία για την Ελλάδα χρησιμοποιώντας οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα σε επίπεδο νομού με δεδομένα από τις απογραφές πληθυσμού και γεωργίας του 1991 και 1981. Οι αστικές περιοχές χωρίστηκαν σε δύο και οι αγροτικές σε δυναμικές με ή χωρίς αναπτυγμένο δευτερογενή τομέα και σε στατικές με αναπτυγμένο τουρισμό ή χωρίς. Έτσι οι νομοί κατατάχθηκαν σε 6 κατηγορίες (Σχήμα 14):

- Νομοί που κυριαρχούνται από μεγάλα αστικά κέντρα (Αττική, Θεσσαλονίκη)
- Νομοί που κυριαρχούνται από προβληματικά αστικά κέντρα (Αχαΐα, Εύβοια, Μαγνησία, Χαλκιδική, Καστοριά)
- Νομοί με αγροτικές δυναμικές περιοχές (Αιτωλοακαρνανία, Φθιώτης, Αργολίδα, Ηλία, Λακωνία, μεσσηνία, καρδίτσα, τρίκαλα, Ημαθία, Πέλλα, Σέρρες, Ροδόπη, Έβρος,, Ξάνθη, Λασιθί, Κορινθία, Άρτα, Θεσπρωτία, Πρέβεζα, Ρέθυμνο, Πιερρία)
- Νομοί με αγροτικές δυναμικές περιοχές και δυναμικό δευτερογενή τομέα (Λάρισα, Ηράκλειο, Βοιωτία, Ιωάννινα, Δράμα, Καβάλα, Κιλκίς, Κοζάνη, Λέσβος)
- Νομοί με αγροτικές στατικές περιοχές (Ευρυτανία, Φωκίδα, Αρκαδία, Λευκάς, Σάμος, Χίος, Γρεβενά, Φλώρινα)
- Νομοί με αγροτικές στατικές περιοχές αλλά δυναμική ανάπτυξη του τουρισμού (Κέρκυρα, Δωδεκάνησα, Χανιά, Κυκλάδες, Ζάκυνθος, Κεφαλονιά)

Μεταγενέστερα, η έρευνα της Ευστράτογλου (1998) προτείνει ότι ο αγροτικός χώρος στην Ελλάδα μπορεί να ταξινομηθεί στις εξής βασικές κατηγορίες:

- ορεινές και ημιορεινές αγροτικές περιοχές με μειονεκτικές διαρθρώσεις
- περιοχές με υψηλή εξάρτηση από την γεωργική δραστηριότητα και με ανάπτυξη επικεντρωμένη γύρω από αυτήν ή αγροτικές περιοχές εντατικής γεωργίας
- αγροτικές περιοχές με ανάπτυξη επικεντρωμένη γύρω από τον τουρισμό
- περι-αστικές αγροτικές περιοχές
- αγροτικές περιοχές περιβαλλοντικά ευαίσθητες ή με προστατευόμενο περιβάλλον
- νησιωτικές περιοχές που αφορούν μικρά νησιά και που αποτελούν ιδιαίτερη κατηγορία του ευρύτερου αγροτικού χώρου.

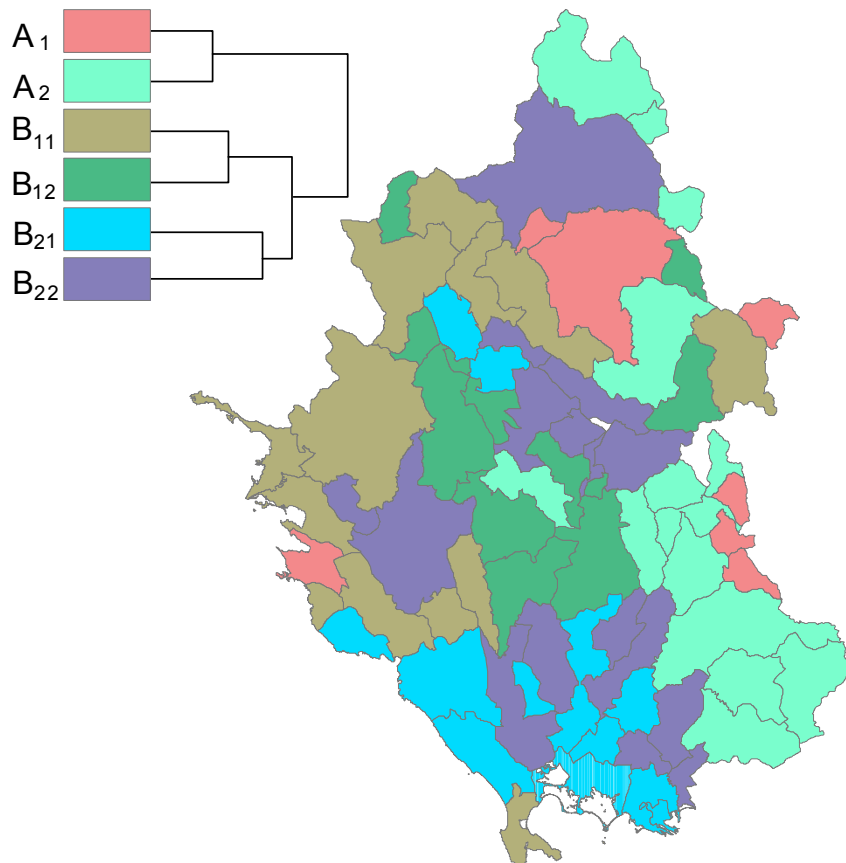
Παρά την αρκετά ενδελεχή εξειδίκευση των παραπάνω κατηγοριών, η εν λόγω έρευνα δεν παρέχει λεπτομέρειες σχετικές με την μεθοδολογία σύνταξης της τυπολογίας, ούτε αποτυπώνει τις κατηγορίες αυτές σε χάρτη.

Σχήμα 14: Μικροτυπολογία αστικότητας-αγροτικότητας των νομών της Ελλάδας.

Τέλος, οι Rontos *et al.* (2008) κατασκεύασαν μία τυπολογία των αγροτικών εκμεταλλεύσεων των Καποδιστριακών δήμων της Ηπείρου βασισμένη σε δεδομένα της απογραφής γεωργίας του 2001 σε 72 από τους 76 καποδιστριακούς δήμους και κοινότητες. Η ιεραρχημένη ανάλυση συστάδων έδωσε 6 κατηγορίες ή, εναλλακτικά, 3 κατηγορίες των δήμων (σχήμα 15). Οι κατηγορίες A_1 και A_2 αποτελούνται από

κατά κύριο λόγο ορεινές κοινότητες και δήμους, και υπολείπονται στους περισσότερους αγροτικούς δείκτες. Η κατηγορία B₁₁ αποτελείται από δήμους με εκμεταλλεύσεις σχετικά μεγάλου μεγέθους στην κτηνοτροφία. Η κατηγορία B₁₂ είναι κατά κύριο λόγο ορεινοί δήμοι με μικρό ποσοστό ποτιστικών γαιών και μέσο μέγεθος κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων. Η κατηγορία B₂₁ περιλαμβάνει τους δήμους με τις πιο παραγωγικές εκμεταλλεύσεις αφού το μέσο ποσοστό αρδευόμενων γαιών είναι το υψηλότερο ο δε βαθμός χρήσης μηχανημάτων πολύ υψηλός. Τέλος η κατηγορία B₂₂ περιλαμβάνει τους δήμους στους οποίους κυριαρχεί η πτηνοτροφία.

Σχήμα 15: Μικροτυπολογία αγροτικών εκμεταλλεύσεων της Ηπείρου σε επίπεδο καποδιστριακού δήμου. (Rontos et al. 2008)

6. Δεδομένα για την Κατασκευή Τυπολογιών Αγροτικών Περιοχών: Χωρική και Χρονική Διάσταση

Από τα παραδείγματα που εξετάθησαν αναλυτικά στο προηγούμενο κεφάλαιο, είναι εμφανές ότι για την κατασκευή τυπολογιών, τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται είναι ανάλογα του σκοπού και στόχων της τυπολογίας. Παρακάτω γίνεται μια προσπάθεια κωδικοποίησης, με μορφή πινάκων, των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν στις τυπολογίες που εκθέσαμε στα παραδείγματα αυτά. Επίσης, παραθέτουμε για τα δεδομένα αυτά, την διαθεσιμότητά τους στα διάφορα χωρικά επίπεδα.

Στις τυπολογίες, η δυναμική διάσταση εισάγεται συνήθως με τη χρήση μεταβολών των μεγεθών στο χρόνο. Έτσι, ενώ το απόλυτο μέγεθος του πληθυσμού μας δείχνει την κλίμακα της χωρικής μονάδας (πόσο μεγάλη είναι), η μεταβολή του πληθυσμού

μεταξύ δύο χρονικών περιόδων μας δείχνει τη δυναμική του πληθυσμού της χωρικής μονάδας ανεξάρτητα του μεγέθους της. Παρακάτω, κατηγοριοποιούμε τα συνήθως χρησιμοποιούμενα δεδομένα σε τυπολογίες αγροτικού χώρου στις εξής κατηγορίες:

- Δημογραφικά
- Αγροτικής οικονομίας
- Οικονομικά
- Κοινωνικά και Ποιότητα ζωής
- Περιβάλλον – Προσβασιμότητα

Πίνακας 1: Συνήθη δημογραφικά δεδομένα

Πιθανές Μεταβλητές	Χωρικό Επίπεδο Ανάλυσης		
	Περιφέρεια (NUTS2)	Νομός (NUTS3)	Καποδιστριακός Δήμος (LAU1)
Πληθυσμός (νόμιμος)	✓	✓	✓
Πληθυσμός (πραγματικός)	✓	✓	✓
Πληθυσμιακή πυκνότητα	✓	✓	✓
Πληθυσμός κάτω των 15	✓	✓	✓
Πληθυσμός άνω των 65	✓	✓	✓
Λόγος ανδρών γυναικών στην ηλικιακή κλάση 20-35	✓	✓	✓
Ποσοστό πληθυσμού που ζει στην ύπαιθρο	✓	✓	✓
Ποσοστό πληθυσμού με τριτοβάθμια εκπαίδευση	✓	✓	✓
Ποσοστό πληθυσμού με κατάρτιση	✓	✓	✓
Μεταβολή πληθυσμού (%)	✓	✓	✓
Μεταβολή πληθυσμού κάτω των 15 (%)	✓	✓	✓
Μεταβολή πληθυσμού άνω των 65 (%)	✓	✓	✓
Μεταβολή πληθυσμού που κατοικεί στην ύπαιθρο (%)	✓	✓	✓

Πίνακας 2: Συνήθη αγροτικά δεδομένα

Πιθανές Μεταβλητές	Χωρικό Επίπεδο Ανάλυσης		
	Περιφέρεια (NUTS2)	Νομός (NUTS3)	Καποδιστριακός Δήμος (LAU1)
Συνολική απασχόληση στη γεωργία	✓	✓	✓
Αριθμός εκμεταλλεύσεων	✓	✓	
Μέσο μέγεθος εκμετάλλευσης σε	✓	✓	

εκτάρια και ESU			
Ποσοστό απασχολούμενων στη γεωργία με δευτεροβάθμια εκπαίδευση και άνω	✓	✓	
Ποσοστό πολυαπασχολούμενων αγροτών	✓	✓	
Ακαθάριστη γεωργική παραγωγή	✓	✓	
Μέση παραγωγικότητα εργασίας	✓	✓	
Ακαθάριστες επενδύσεις	✓	✓	
Συνολικές ενιαίες πληρωμές πυλώνα 1	?	?	
Συνολικές εισροές πυλώνα 2	?	?	
Εισροές πυλώνα 2 ανά άξονα	?	?	
Μεταβολή της απασχόλησης (%)	✓	✓	
Μεταβολή των εκμεταλλεύσεων (%)	✓	✓	
Μεταβολή ακαθάριστης αξίας παραγωγής (%)	✓	✓	
Μεταβολή ακαθάριστων επενδύσεων (%)	✓	✓	

Πίνακας 3: Συνήθη οικονομικά δεδομένα

Πιθανές Μεταβλητές	Χωρικό Επίπεδο Ανάλυσης		
	Περιφέρεια (NUTS2)	Νομός (NUTS3)	Καποδιστριακός Δήμος (LAU1)
Οικονομικά ενεργός πληθυσμός	✓	✓	✓
Άνεργοι	✓	✓	✓
Απασχόληση ανά κλάδο (1 ^{ος} κωδικός NACE)	✓	✓	✓
Απασχόληση ανά κλάδο (2 ^{ος} κωδικός NACE)	✓	✓	
Θέση στο επάγγελμα	✓	✓	
Ακαθάριστο χωρικό προϊόν	✓	✓	
Ακαθάριστο χωρικό προϊόν ανά τομέα οικονομίας	✓		
Ποσοστό πληθυσμού με τριτοβάθμια εκπαίδευση	✓	✓	
Μεταβολή της ανεργίας (%)	✓	✓	✓
Μεταβολή της απασχόλησης ανά κλάδο (1 ^ο επίπεδο NACE)	✓	✓	✓
Μεταβολή ακαθάριστου χωρικού προϊόντος	✓	✓	

Πίνακας 4: Συνήθη κοινωνικά δεδομένα και δεδομένα ποιότητας ζωής-ευημερίας

Πιθανές Μεταβλητές	Χωρικό Επίπεδο Ανάλυσης		
	Περιφέρεια (NUTS2)	Νομός (NUTS3)	Καποδιστριακός Δήμος (LAU1)
Κατάσταση κατοικιών	✓	✓	
Κατά κεφαλή κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας για οικιακή χρήση	✓	✓	
Γιατροί ανά 1000 κατοίκους	✓	✓	
Νοσοκομειακές κλίνες ανά 1000 κατοίκους	✓	✓	
Ιδιωτικά αυτοκίνητα ανά 1000 κατοίκους	✓	✓	
Τηλεοπτικές δορυφορικές συνδέσεις ανά 1000 κατοίκους	✓	✓	
Συνδέσεις Broadband ανά 100 κατοίκους	✓	✓	
Ποσοστό αναλφάβητων	✓	✓	
Ιδιωτικές κατά κεφαλή καταθέσεις	✓	✓	
Οικοδομική δραστηριότητα σε μ ³	✓	✓	

Πίνακας 5: Συνήθη περιβαλλοντικά δεδομένα

Πιθανές Μεταβλητές	Χωρικό Επίπεδο Ανάλυσης		
	Περιφέρεια (NUTS2)	Νομός (NUTS3)	Καποδιστριακός Δήμος (LAU1)
Έκταση ορεινών περιοχών	✓	✓	✓
Έκταση μειονεκτικών περιοχών	✓	✓	✓
Έκταση περιοχών Natura	✓	✓	✓
Αριθμός τουριστικών κλινών	✓	✓	
Αφίξεις τουριστών	✓	✓	
Αριθμός διανυκτερεύσεων	✓	✓	
Μεταβολή αφίξεων (%)	✓	✓	
Μεταβολή διανυκτερεύσεων (%)	✓	✓	
Δείκτης προσβασιμότητας προς την κεντρική Ευρώπη	✓	✓	
Δείκτης προσβασιμότητας προς την Αθήνα	✓	✓	
Απομόνωση-Νησιωτικότητα	✓	✓	✓
Δείκτης πρόσβασης στο φυσικό περιβάλλον	✓	✓	

Από τα παραπάνω είναι σαφές ότι σε μια τυπολογία, η επιλογή χωρικού επιπέδου ανάλυσης εξαρτάται από το επιθυμητό επίπεδο του πλούτου των δεδομένων και της ευαισθησίας της χωρικής ανάλυσης. Εάν η τυπολογία είναι εξαιρετικά απαιτητική σε

ποιότητα δεδομένων, τότε ένα μεγάλο χωρικό επίπεδο ανάλυσης πρέπει να επιλεγεί. Εάν η τυπολογία θέλει να αποδώσει μικρο-διαφορές και μεταβολές στο χώρο, τότε η ανάλυση πρέπει να γίνει σε χαμηλό χωρικό επίπεδο με πολύ πιά περιορισμένα δεδομένα. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για δεδομένα που αφορούν την ποιότητα ζωής και την ευημερία (Giannias *et al.*, 1999).

Η εισαγωγή της χρονικής-δυναμικής διάστασης μέσω υπολογισμού των χρονικών μεταβολών των μεταβλητών μπορεί να πραγματοποιηθεί εάν τα δεδομένα έχουν διαθέσιμες χρονικές σειρές. Δυστυχώς, στην περίπτωση της Ελλάδας και για την συγκεκριμένη χρονική συγκυρία, οι μεταβολές των δημογραφικών και αγροτικών δεδομένων μπορούν να βασιστούν μόνο στις απογραφές 1981 και 1991 οπότε και δεν είναι πραγματικά χρήσιμες.

7. Μεθοδολογία Κατασκευής Τυπολογιών

Η μεθοδολογία κατασκευής τυπολογιών γενικά ακολουθεί μια σειρά τυπικών σταδίων που περιλαμβάνουν:

1. Διατύπωση του σκοπού της τυπολογίας
2. Απόφαση για το χωρικό επίπεδο ανάλυσης
3. Ταυτοποίηση των πλέον κατάλληλων μεταβλητών
4. Ταυτοποίηση των πλέον αξιόπιστων πηγών των στατιστικών δεδομένων
5. Συλλογή των δεδομένων – διαμόρφωση δεδομένων
6. Τεχνικές εξαγωγής κατηγοριών
7. Επικύρωση και διασταύρωση των αποτελεσμάτων
8. Τελική διατύπωση της τυπολογίας

Από τα παραπάνω οκτώ στάδια της μεθοδολογίας κατασκευής της τυπολογίας στο παρόν κεφάλαιο θα εκθέσουμε με συντομία τις πιά δόκιμες τεχνικές που έχουν χρησιμοποιηθεί μέχρι σήμερα.

Ένας μεγάλος αριθμός τυπολογιών χρησιμοποιεί απλές μεθόδους περιγραφικής στατιστικής για να κατατάξει τις περιοχές απευθείας σε κατηγορίες με βάση τα ακατέργαστα ή κατεργασμένα δεδομένα. Για παράδειγμα ένας αριθμός σημαντικών μεταβλητών διαχωρίζεται σε τεταρτημόρια ή δεκατημόρια και οι τάξεις της τυπολογίας προκύπτουν από την ιδιότητα των περιοχών να εμπίπτουν σε συγκεκριμένα τεταρτημόρια (ή δεκατημόρια). Οι μεταβλητές που χρησιμοποιούνται μπορεί να είναι ακατέργαστες ή κατεργασμένες (κανονικοποιημένες z-μεταβλητές, Box-Cox transformed, κ.λπ). Πολλές φορές από τις ακατέργαστες μεταβλητές υπολογίζονται σύνθετοι συνεχείς δείκτες (για παράδειγμα δείκτες συγκέντρωσης, δείκτες διασποράς, κ.λπ) οι οποίοι μετά μετατρέπονται σε κλάσεις κατάταξης των περιοχών.

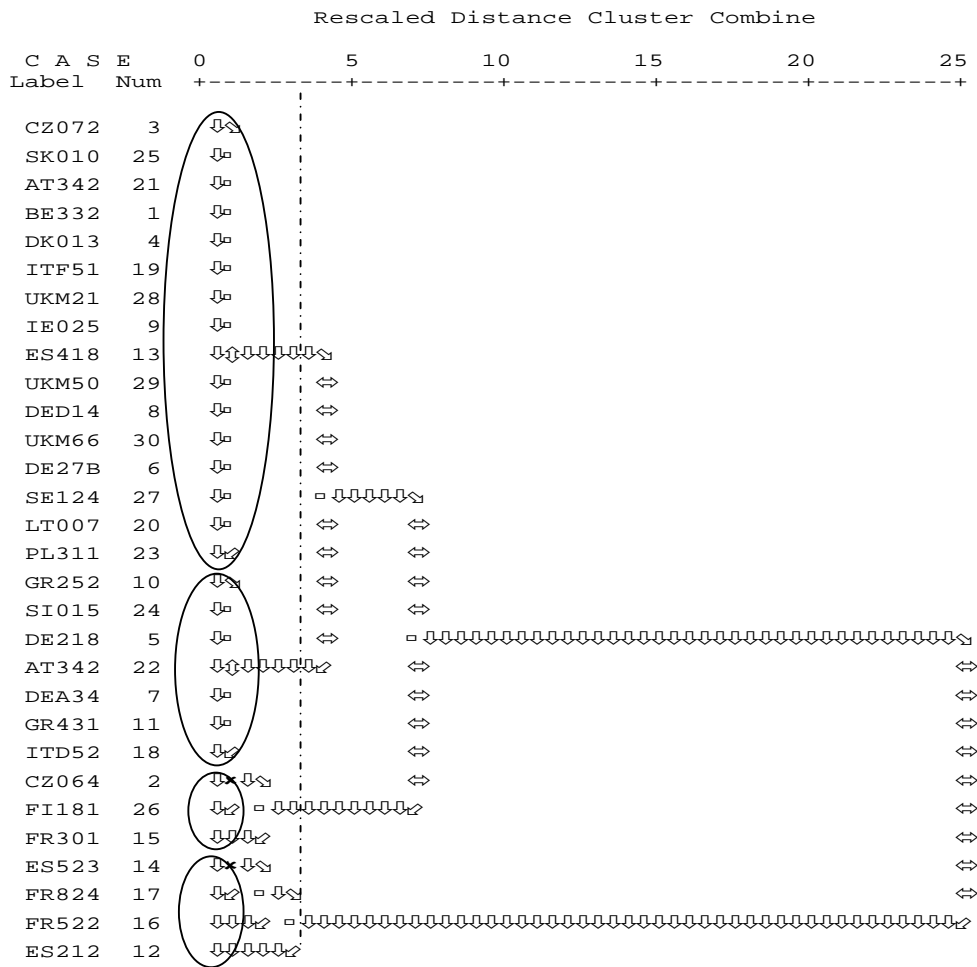
Στη δεύτερη ομάδα των τεχνικών ανήκουν οι πολυμεταβλητές στατιστικές αναλύσεις οι οποίες αναφέρονται και στο μεγαλύτερο μέρος των τυπολογιών. Συνήθως οι πολυμεταβλητές τεχνικές ξεκινούν με την εφαρμογή μεθόδων μείωσης των δεδομένων (data reduction techniques) όπου από ένα μεγάλο αριθμό μεταβλητών καταλήγουμε σε ένα μικρό αριθμό σύμπλοκων μεταβλητών που ονομάζονται άξονες. Στο στάδιο αυτό συνήθως εφαρμόζεται η ανάλυση κατά κύριες συνιστώσες (Principal Components Analysis).

Η πολυμεταβλητή ανάλυση ταξινόμησης (cluster analysis) μπορεί να εφαρμοσθεί σε ακατέργαστα ή σε κατεργασμένα δεδομένα, ή στις μεταβλητές-άξονες που δίνει η ανάλυση κατά κύριες συνιστώσες. Οι μέθοδοι ταξινόμησης προσπαθούν να κατηγοριοποιήσουν μαζί περιοχές που παρουσιάζουν ομοιότητες ως προς τις μεταβλητές, με βάση κάποιο κανόνα όπως είναι για παράδειγμα της ελάχιστης ευκλείδειας απόστασης των μέσων όρων των μεταβλητών. Στις ιεραρχημένες μεθόδους ταξινόμησης η διαδικασία είτε ξεκινά με όλες τις περιοχές σαν μονάδες και τελειώνει μετά από διαδοχικές ταξινομήσεις σε μία κλάση που περιέχει όλες τις περιοχές είτε ξεκινά με όλες τις περιοχές σε μία κατηγορία και μετά από διαδοχικές διαιρέσεις τελειώνει με όλες τις περιοχές σαν μονάδες.. Η σύμπτυξη των μονάδων σε συστάδες γίνεται με βάση ένα κριτήριο και μία μετρική, π.χ. ευκλείδεια απόσταση των παρατηρήσεων. Το Σχήμα 16 παρακάτω, παρουσιάζει μια ιεραρχημένη κατηγοριοποίηση 30 περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης της τυπολογίας TERA-SIAP που αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο σε μορφή δενδρογράμματος. Το δενδρογράμμα είναι ένας τρόπος αναπαράστασης των διαδοχικών ενώσεων των περιοχών μέχρι να φτάσουμε σε μία κατηγορία. Στο σχήμα 16, ξεκινάμε με τριάντα περιοχές και στο πρώτο βήμα σχηματίζονται 4 συστάδες. Η πρώτη συστάδα (πάνω μέρος δενδρογράμματος) περιέχει τις περιφέρειες CZ072 έως και PL311 οι οποίες παρουσιάζουν παρόμοια χαρακτηριστικά (π.χ., ελάχιστη απόσταση των ευκλείδειων αποστάσεών τους). Η δεύτερη συστάδα έχει τις περιοχές GR252 έως ITD52 και ούτω καθ' εξής. Στο δεύτερο στάδιο, η πρώτη και η δεύτερη συστάδα μπορούν να ενωθούν και να έχουμε 3 συστάδες. Σε τρίτο βήμα η πρώτη και δεύτερη συστάδα (που έχουν ήδη ενωθεί σε μία κατηγορία) μπορούν να ενωθούν με την τρίτη συστάδα και σε τέταρτο βήμα να απορροφήσουν την τέταρτη συστάδα καταλήγοντας σε μία κατηγορία με όλες τις περιφέρειες. Πόσες συστάδες δημιουργούνται και σε ποιο σημείο σταματά η ιεραρχημένη δημιουργία συστάδων είναι θέμα τόσο στατιστικών κριτηρίων όσο και σκοπού της ανάλυσης.

Μετά την κατηγοριοποίηση υπολογίζονται οι μέσοι όροι και άλλοι περιγραφικοί όροι των κλάσεων με τους οποίους διασταυρώνεται-επικυρώνεται (cross-validated) η ταξινόμηση.

Τέλος, κάποιες απόπειρες κατασκευής τυπολογιών έχουν γίνει με πιά εξειδικευμένες μεθόδους όπως τα νευρωνικά δίκτυα (Blunden et al., 1998). Όλες οι παραπάνω μέθοδοι υποβοηθούνται είτε στην ανάλυση είτε στην παρουσίαση-απεικόνιση από Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών (GIS). Ιδιαίτερα στη ανάλυση μπορεί να χρησιμοποιηθούν μέθοδοι χωρικής στατιστικής (spatial statistics) που λαμβάνουν υπόψη τη γειτνίαση των περιοχών και τις επιπτώσεις της γειτνίασης των περιοχών με άλλες περιοχές (neighbouring effects).

Dendrogram

Σχήμα 16: Δενδρόγραμμα σταδιακής ιεραρχημένης ταξινόμησης περιοχών.

8. Διαβούλευση με Μέλη του ΕΑΔ

Τα ζητήματα που αναλύθηκαν στα Κεφάλαια 2-7 της παρούσας Έκθεσης παρουσιάστηκαν και συζητήθηκαν στη 2^η Συνάντηση της Θεματικής Ομάδας Εργασίας του ΕΑΔ «Η Πολιτική για την Αγροτική Ανάπτυξη στο Πλαίσιο της Περιφερειακής Ανάπτυξης», η οποία πραγματοποιήθηκε στις 11 Οκτωβρίου 2011 στην Αθήνα.

Στόχος της συνάντησης αυτής ήταν η διαβούλευση με τα μέλη του ΕΑΔ των στόχων της τυπολογίας των αγροτικών περιοχών της Ελλάδας. Στη συνάντηση υπήρξε ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των μελών του ΕΑΔ, των στελεχών του ΥΠΑΑΤ και της ερευνητικής ομάδας σχετικά με τους στόχους, τις πιθανές επιλογές κριτηρίων και μεταβλητών, το χωρικό επίπεδο αναφοράς και το χωρικό επίπεδο της τυπολογίας.

Σύμφωνα με τα πρακτικά της συνάντησης (διαθέσιμα στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.ead.gr/portal/cc7146d26842552e/0bed3f05dbb255f9/e6d4e4ea99d1cdfb/db57cb6c8422e4ab.html>) οι κυριότερες επισημάνσεις έχουν ως εξής:

- Απώτερος στόχος είναι η αξιοποίηση της τυπολογίας που θα συνταχθεί για το σχεδιασμό των δράσεων αγροτικής ανάπτυξης για την επόμενη Προγραμματική Περίοδο (20014-2020).
- Σε ότι αφορά το στόχο της τυπολογίας, εκφράστηκαν αρκετές απόψεις. Η κυρίαρχη όμως άποψη ήταν ότι η εν λόγω τυπολογία θα πρέπει να λάβει σοβαρά υπόψη παράγοντες οι οποίοι θα επηρεάσουν σημαντικά τις αναπτυξιακές προοπτικές των αγροτικών περιοχών της χώρας. Σε αυτούς τους παράγοντες περιλαμβάνονται το είδος και η ένταση της διαρθρωτικής προσαρμογής του αγροτικού τομέα, η ανάγκη αναβάθμισης της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού τομέα, το σχετικό επίπεδο ευημερίας και τις αναπτυξιακές επιδόσεις κάθε περιοχής και τέλος, την υφιστάμενη διαφοροποίηση της οικονομικής βάσης καθώς και τις προοπτικές για περαιτέρω διαφοροποίησή της.
- Σε ότι αφορά το χωρικό επίπεδο αναφοράς, αναφέρθηκε ότι σύμφωνα και με τη διεθνή πρακτική (OECD, 1994), η έμφαση της τυπολογίας στα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των αγροτικών περιοχών «αναδεικνύει» την επιλογή μεγαλύτερων γεωγραφικών ενοτήτων. Συνεκτιμώντας λοιπόν και το ζήτημα της διαθεσιμότητας αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων, επισημάνθηκε ότι ένα επίπεδο ανάλυσης το οποίο αντιστοιχεί στις Περιφερειακές Ενότητες (πρώην Νομούς) της χώρας παρουσιάζει αρκετά πλεονεκτήματα.

Τέλος, συμφωνήθηκε ότι οι παραπάνω επισημάνσεις της συνάντησης – διαβούλευσης θα έχουν καθοριστικό ρόλο στις προτάσεις που θα συντάξει η ερευνητική ομάδα για την εξειδίκευση της τυπολογίας.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Ευστράτογλου, Σ. (1998). Μελέτη – Έρευνα του Αγροτικού Χώρου. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Περιβάλλον» 1994-99. ΥΠΕΧΩΔΕ.

Ξενόγλωσση

- Ballas D., Kalogeresis T. and Labrianidis, L. (2003). A Comparative Study of Typologies for Rural Areas in Europe. Paper presented to the 43rd European Congress of the Regional Science Association, Jyväskylä, Finland, 27-30 August.
- Blunden, J.R., Pryce, W.T.R. and Dreyer, P. (1998), The Classification of Rural Areas in the European Context: An Exploration of a Typology Using Neural Network Applications. *Regional Studies*, 32, 149-160.
- Cloke P. J. (1977) An index of Rurality for England and Wales, *Regional Studies* 11, 31-46.
- Cloke P.J and Edwards G. (1986): Rurality in England and Wales 1981: A Replication of the 1971 Index, *Regional Studies*, 20, 289-306.
- Copus, A., Psaltopoulos, D., Skuras, D., Terluin, I., Weingarten, P. (2008), Common Features of Diverse European Rural Areas: Review of Approaches to Rural Typology, Edited by T. Ratering and F. H. Giray. IPTS/JRC Technical Report series, EUR 23634 EN, pp. 129.
- Dimara, E., Skuras, D., 1996. Microtypology of Rural Desertification in Greece. Working Paper 20, AIR3-CT94-1545, Bruxelles.
- ENRD (2010). Targeting Territorial Specificities and Needs in Rural Development Programmes. Phase 1 Report. Brussels: ENRD Contact Point – Thematic Working Group 1.
- European Commission (2009). Definition of Rural Areas – OECD Methodology. DG AGRI L2. RD Network TWG1 Expert Preparatory Meeting, Brussels.
- Eurostat (2011). Urban-Rural Typology. Brussels: European Commission.
- D. Giannias, P. Liargovas & G. Manolas (1999): Quality of Life Indices for Analysing Convergence in the European Union, *Regional Studies*, 33, 27-35.
- Hoggart, K., Buller, H. and Black, R. (1995). *Rural Europe: Identity and Change*. London: Arnold.
- Ocaña-Riola, R. and Sánchez-Cantalejo, C. (2005). Rurality Index for Small Areas in Spain, *Social Indicators Research*, 73, 247–266.
- OECD (1994). *Creating Rural Indicators for Shaping Territorial Policy*. Paris: OECD.
- Prieto-Lara, E. and Ocaña-Riola, R. (2010). Updating Rurality Index for Small Areas in Spain, *Social Indicators Research*, 95, 267–280.
- Psaltopoulos, D., Skuras, D., Roberts, D., Phimister, E., Ratering, T. and Bednarikova, Z. (2010). WP1: Case Study – Region Selection. Ex-ante Spatial Policy Impact Analysis of the RDR in European Rural Areas (RURAL ECMOD). IPTS/2009/J05/15/RC AMI,
- Rontos, K., Tzimos, Ch. And Mavroudis, Ch. (2008). Localities taxonomy using multivariate analysis: an application on the region of Ipeiros, Greece. *Studies In Regional & Urban Planning*, 11b, 105-122.

Weingarten, P., Copus, A., Psaltopoulos, D., Skuras, D., Terluin, I., (2010), Typology of European Rural Areas for Spatial Impact Assessment of Policies. Edited by T. Ratering and S. Sieber. IPTS/JRC Technical Report Series.